

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

LESNÍ PEDAGOGIKA A JEJÍ VLIV NA DĚTI PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

Bakalářská práce

Studijní program: B7506 – Speciální pedagogika
Studijní obor: 7506R012 – Speciální pedagogika předškolního věku
Autor práce: **Ing. Zuzana Jankovská**
Vedoucí práce: Mgr. Jana Pittnerová

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Ing. Zuzana Jankovská**
Osobní číslo: **P11000012**
Studijní program: **B7506 Speciální pedagogika**
Studijní obor: **Speciální pedagogika předškolního věku**
Název tématu: **Lesní pedagogika a její vliv na děti předškolního věku**
Zadávací katedra: **Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl bakalářské práce: Charakterizovat lesní pedagogiku a zmapovat její vliv na děti předškolního věku.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Dotazování.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

JANÍKOVÁ, M., aj., 2009. Výzkum výuky - tematické oblasti, výzkumné přístupy a metody. 1. vyd. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-180-5.

KULHAVÝ, V., 2012. Zkušenosti významné pro formování vztahu člověka k přírodě - shrnutí dosavadních poznatků. In: Vztah k přírodě.cz [online]. [vid. 12. 10. 2012]. Dostupné z: http://www.vztahkprirode.cz/soubory/vk_sle.pdf

MC BRIDE, D. L., 2012. Children and Outdoor Play. Journal of Pediatric Nursing, vol. 27, no. 4, p. 421, 422. ISSN 0882-5963.

MEZISTROMY.CZ, 2012. Lesní pedagogika. In: Mezistromy.cz [online]. [vid. 12. 10. 2012]. Dostupné z: <http://www.mezistromy.cz/cz/vzdelani/lesni-pedagogika>

ROE, J., ASPINALL, P., 2011. The restorative outcomes of forest school and conventional school in young people with good and poor behaviour. Urban Forestry & Urban Greening, vol. 10, no. 3, p. 205-212. ISSN 1618-8667.

VÁGNEROVÁ, M., 2012. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. 2. dopl. a přeprac. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jana Pittnerová

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce: **2. dubna 2013**

Termín odevzdání bakalářské práce: **25. dubna 2014**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

doc. PaedDr. PhDr. Ilona Pešatová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 23. dubna 2013

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Za odborné vedení, cenné rady, trpělivost a ochotu při zpracování bakalářské práce děkuji vedoucí této práce, Mgr. Janě Pittnerové. Za podporu v průběhu celé doby studia děkuji také svým rodičům a Radkovi.

Název bakalářské práce: Lesní pedagogika a její vliv na děti předškolního věku

Jméno a příjmení autora: Zuzana Jankovská

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2014/2015

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Jana Pittnerová

Anotace:

Cílem bakalářské práce je charakterizovat lesní pedagogiku a zmapovat její vliv na děti předškolního věku. Teoretická část definuje lesní pedagogiku a popisuje její cíle, význam, historický vývoj a evropské souvislosti. Vymezuje lesní pedagogiku v rámci pedagogických věd a zmiňuje potenciál lesní pedagogiky v oblasti rozvoje dovedností účastníků se speciálními vzdělávacími potřebami. Vyzdvihuje předpoklady lesní pedagogiky jako vzdělávání pro udržitelný rozvoj. Zabývá se také specifiky environmentální výchovy v předškolním věku a popisuje možnosti a limity metod hodnotících vliv těchto programů na děti předškolního věku. Praktická část přináší výsledky analýzy 15 trojic dětských kreseb. Kresby vznikaly před účastí dětí na programu, ihned po programu a více než týden po účasti na programu lesní pedagogiky. Vliv programu lesní pedagogiky na děti byl zjišťován prostřednictvím vyhledávání zobrazených zážitků a prvků lesnického kontextu v dětských kresbách.

Klíčová slova: lesní pedagogika, vzdělávání pro udržitelný rozvoj, účastníci se speciálními vzdělávacími potřebami, analýza dětské kresby

Title of bachelor thesis: Forest Pedagogy and Its Impact on Preschool-Aged Children

Author: Zuzana Jankovská

Academic year of the bachelor thesis submission: 2014/2015

Supervisor: Mgr. Jana Pittnerová

Annotation:

The aim of this bachelor thesis is to describe forest pedagogy and detect its impacts on preschool-aged children. The theoretical part defines forest pedagogy, its goals, importance, historical and European context. It contextualizes forest pedagogy within the frame of pedagogic sciences and deals with possibilities of forest pedagogy in developing skills of participants with special education needs. It highlights suitability of forest pedagogy for education for sustainable development. It although deals with specifics of environmental education during preschool years and describe options and limits of environmental education programs evaluation methods in relation with preschool age. Empirical part presents results of analysis of triplet of children's drawings. The drawings were created ahead of, instantly after and more than one week after the forest pedagogics program. The impact of forest pedagogics program on children was examined through the search of motives of experience and forestry elements displayed in the drawings.

Key words: forest pedagogy/forest pedagogics, education for sustainable development, participants with special education needs, analysis of children's drawings

Obsah

Seznam tabulek	9
Úvod.....	10
TEORETICKÁ ČÁST	12
1 Vymezení pojmu lesní pedagogika.....	12
1.1 Cíle lesní pedagogiky	14
1.2 Zázemí lesní pedagogiky v ČR a evropské souvislosti	15
1.3 Lesní pedagogika v ČR v praxi	19
1.4 Lesní pedagogika jako komunikační nástroj lesníků.....	21
1.5 Lesní pedagogika v rámci pedagogických věd	22
1.6 Lesní pedagogika v kontextu speciální pedagogiky	23
1.6.1 Vliv pobytu venku na děti a dospělé	23
1.6.2 Možnosti lesní pedagogiky	25
1.7 Lesní pedagogika jako vzdělávání pro udržitelný rozvoj	27
1.7.1 Vzdělávání pro udržitelný rozvoj	27
1.7.2 Předpoklady lesní pedagogiky	29
2 Environmentální výchova a předškolní věk	32
2.1 Předškolní věk a jeho charakteristika	32
2.2 Environmentální výchova v předškolním věku.....	36
2.3 Evaluace programů v předškolním věku	39
PRAKTICKÁ ČÁST.....	42
3 Vliv lesní pedagogiky na děti předškolního věku	42
3.1 Cíl bakalářské práce.....	42
3.2 Stanovení hypotéz	42
3.3 Použité metody	43

3.4	Popis zkoumaného vzorku	44
3.5	Průběh průzkumného šetření.....	45
3.6	Získaná data a jejich interpretace	52
3.7	Vyhodnocení hypotéz	61
	Závěr	63
	Návrhy opatření	65
	Seznam použitých zdrojů	67
	Seznam příloh	73

Seznam tabulek

Tab. 1: Zážitky z programu lesní pedagogiky identifikované v kresbách dětí vytvořených po programu

Tab. 2: Prvky lesnického kontextu reflektující program lesní pedagogiky identifikované v kresbách dětí vytvořených před a po programu

Tab. 3: Četnost zážitků z programu lesní pedagogiky znázorněných v kresbách

Tab. 4: Četnost prvků lesnického kontextu reflektujících program lesní pedagogiky znázorněných v kresbách

Tab. 5: Vyhodnocení hypotézy 1

Tab. 6: Vyhodnocení hypotézy 2

Úvod

Lesní pedagogika není dosud obecně příliš známým pojmem. Přesto si již získala mezi učiteli, zejména základních a mateřských škol, značné renomé. Lze ji popsat jako iniciativu lesníků, jejímž cílem je představit návštěvníkům lesa lesní ekosystém, trvale udržitelné hospodaření, smysl hospodaření v lesích a užitky, které les člověku přináší. A to přímo v lesním prostředí a pomocí prožitku.

V rámci pedagogických věd lze lesní pedagogiku považovat za oborovou didaktiku. Nutné je zmínit také potenciál lesní pedagogiky pro rozvoj dovedností a dílčích funkcí u účastníků se speciálními vzdělávacími potřebami. Jako příklad lze uvést rozvoj hrubé a jemné motoriky, tělesné koordinace, rozvoj paměti, zrakového a sluchového vnímání apod.

Lesní pedagogika také plně zapadá do konceptu výchovy pro udržitelný rozvoj (VUR). A to zejména z důvodu zaměřenosti VUR na vzájemné interakce a souvislosti mezi ekonomickými, sociálními, environmentálními a právními aspekty rozvoje.

Cílem bakalářské práce je charakterizovat lesní pedagogiku a zmapovat její vliv na děti předškolního věku. Autorka si pokládá otázku, zda může být program lesní pedagogiky pro děti předškolního věku co do podnětů a vjemů natolik zajímavý, aby v nich vyvolal příjemné zážitky a zanechal hlavní poselství programu i v dlouhodobějším časovém horizontu.

Teoretická část práce je členěna do dvou kapitol. V literárním přehledu je důraz kladen zejména na podrobný popis lesní pedagogiky – jejích cílů, významu, historického vývoje, evropských souvislostí včetně aktuálního stavu problematiky v ČR. Lesní pedagogika je představena jako vzdělávání pro udržitelný rozvoj a popsán je potenciál lesní pedagogiky v rozvoji kompetencí účastníků se speciálními vzdělávacími potřebami. Druhá kapitola rozebírá specifika předškolního věku a také specifika environmentální výchovy v tomto věkovém období. Přináší také teoretická východiska evaluace vlivu environmentálních programů, popisuje možnosti a limity evaluačních metod v předškolním věku.

Průzkumné šetření bylo zaměřeno na děti z Mateřské školy Proftova 309 v Poděbradech, a to pomocí analýzy výtvarných reflexí prožitku přírody s využitím metodiky Činčery, aj. (2010). Bylo posuzováno, jakým způsobem program lesní

pedagogiky ovlivnil výtvarné vyjádření dětí z pohledu nově získaných zážitků a nových poznatků týkajících se lesa a lesnictví. Velmi dobře se pro tento účel osvědčila analýza dětských výtvarných reflexí prožitku přírody. Metoda dotazování, konkrétně rozhovory s dětmi cílené na sdílení zážitku z programu lesní pedagogiky, byla využita jako upřesňující a doplňková.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Vymezení pojmu lesní pedagogika

Literatury, která se zabývá lesní pedagogikou, není dosud příliš. Její definici lze nalézt v několika málo publikacích zabývajících se environmentální výchovou zaměřenou na tematiku lesa (Leskovcová, aj. 2012, Machar, aj. 2009, Synek, aj. 2012), na webových stránkách lesní pedagogiky (Lesní pedagogika 2015) a webových stránkách Evropské sítě lesních pedagogů (Forestpedagogics.eu 2015), publikací slovenských autorů nebo v několika bakalářských a diplomových pracích, které byly na toto téma napsány.

Za nejvíce odpovídající lze považovat definici pracovní skupiny zabývající se lesní pedagogikou v ČR (více o pracovní skupině Kap. 1.2), kterou uvádí např. Leskovcová, aj. (2012, s. 47.) nebo také webové stránky lesní pedagogiky (Lesní pedagogika 2015). Lesní pedagogika přibližuje návštěvníkům lesa lesní ekosystém, trvale udržitelné hospodaření, smysl hospodaření v lesích a užítky, které les člověku přináší. Jejím základním principem je vnímání přírody všemi smysly, které zprostředkovávají lesní pedagogové přímo v lesním prostředí. Nepředstavuje tedy les pouze jako ekosystém, ale jako místo v krajině se sociálním a ekonomickým rozměrem.

Podle Synka, aj. (2012, s. 17) je lesní pedagogika jednou z forem environmentálního vzdělávání, která se primárně zaměřuje na les, vztahy a procesy, které v něm probíhají. „...snaží se probudit u žáků zájem o les a přírodu pomocí zážitkové pedagogiky. ... Úkolem lesní pedagogiky je představit les dětem nejen jako ekosystém, ale také zdůraznit jeho význam pro společnost. Lesní pedagogika nevylučuje hospodářsky motivované působení člověka, ale aktivně je začleňuje a vysvětluje některé předsudky“.

Vzhledem k odlišným podobám definic různých autorů sumarizuje Kondler (2014, s. 8) ve své bakalářské práci v souladu s Marušákovou aj. (2010a, s. 8) hlavní myšlenky, snahy a cíle lesní pedagogiky takto: „Lesní pedagogika je učení o lesním ekosystému a výchova člověka k trvale udržitelnému způsobu života na příkladu lesa. Aktivity lesní pedagogiky zabezpečují certifikování lesní pedagogové a jsou určené všem cílovým skupinám, zejména dětem a mládeži, ale také dospělým a seniorům.

Využívá aktivizační metody a formy zážitkového učení. Poskytuje nejen vědomosti, ale oslovuje i emocionální stránku člověka, podporuje celostní rozvoj osobnosti.“ Hermannová (2009, s. 12) své zkušenosti jako lesní pedagožka shrnuje v bakalářské práci do stručného: „já bych lesní pedagogiku definovala jako výchovu směřující k budování kladného vztahu k přírodě, a to zejména lesnímu prostředí, jejímž hlavním cílem je přiblížit činnosti člověka v lese“.

Lesní pedagogiku však lze zařadit také k osvětovým metodám, Marván (2012, s. 5) ji ve své diplomové práci charakterizuje jako metodu „lesnické a environmentální osvěty, zabývající se předáváním pravdivých informací o lese a jeho celkovém hospodaření. Hlavním zprostředkovatelem je lesní pedagog, který se snaží zábavnou a hravou formou předat své znalosti posluchačům různých věkových kategorií“. Lesníci pak lesní pedagogiku v kontextu osvěty někdy charakterizují jako „nejjednodušší cestu lesníků, jak přiblížit široké veřejnosti prostředí lesa se všemi jeho funkcemi“ (Mezistromy.cz 2015). Lesní pedagogika tak rozbíjí klišé o práci lesníků (Palacká in Lukášová 2015, s. 17) a narovná některé mýty o lesním hospodářství České republiky.

Nejvhodnější však je vycházet z konceptu, který v našich podmínkách nastavila pracovní skupina zabývající se lesní pedagogikou v ČR a který nastiňují webové stránky lesní pedagogiky (Lesní pedagogika 2015), doplněného o následující charakteristiky. Lesní pedagogika (Forestpedagogics.eu 2015):

- je kvalifikovaný způsob vzdělávání o lese,
- zahrnuje všechny dimenze udržitelného rozvoje – sociální, environmentální a ekonomickou,
- posiluje pochopení vztahů a vzájemného působení mezi člověkem a jeho prostředím v kontextu trvale udržitelného rozvoje,
- je založena na znalostech o lese jako ekosystému a zkušenostech o trvale udržitelném lesním hospodaření,
- podporuje pochopení, využití a aplikaci konceptu trvale udržitelného rozvoje na příkladu trvale udržitelného lesního hospodaření,
- vyžaduje celostní přístup a bere v úvahu globální souvislosti,
- přispívá ke vzdělávání pro udržitelný rozvoj (v souvislosti s Dekádou UNESCO pro vzdělávání pro udržitelný rozvoj) a spolupracuje s ostatními

partnery v oblasti environmentálního vzdělávání a vzdělávání pro udržitelný rozvoj,

- vyžaduje aktivní a spolupracující vzdělávací metody a přístupy,
- oceňuje, propaguje a nabízí les jako zdravou a příhodnou učebnu pro vzdělávání se venku v přírodě.

1.1 Cíle lesní pedagogiky

Cíle lesní pedagogiky v českém prostředí zdařile definuje Synek, aj (2012, s. 17–18):

1. Hlavním cílem je zlepšit vztah člověk – les, podporovat pochopení lesa jako životního prostoru pro zvířata, pochopit význam a funkci lesa pro člověka, lidé by měli být citliví pro odpovědné zacházení s přírodou.
2. Učit děti vnímat les a přírodu se všemi jejich zákonitostmi, nastítnit základní problémy a vztahy v lesním prostředí.
3. Vypěstovat v dětech zájem o les, přírodu, naučit je vnímat všemi smysly, ukázat, jak lze o les pečovat a jak jej chránit.
4. Naučit děti, jak se v přírodě správně chovat.
5. Zprostředkovat komplexní chápání lesa z pohledu ekologického, i z pohledu ekonomického a sociálního.
6. Vysvětlit základní principy hospodaření v lese – práva a povinnosti vlastníků lesa i jeho návštěvníků, na základě toho budovat a podporovat pozitivní vztah veřejnosti k lesnímu hospodářství.
7. Posílit pozitivní přístup ke dřevu jako k obnovitelné surovině.

Forestpedagogs.eu (2015) rozlišuje cíle lesní pedagogiky na vzdělávací (s přidanou hodnotou pro vzdělávání), sociální a ekonomické (cíle pro trvale udržitelné hospodaření v lesích) a environmentální (vztahující se k lesu jako takovému).

V oblasti vzdělávání – lesní pedagogika komunikuje a předává hodnoty jako respekt k přírodě, odpovědnost, toleranci, uvědomění si okolních živých bytostí a života, mezigenerační solidaritu, globální a dlouhodobé myšlení a jednání. Zlepšuje kreativitu a představitost, spolupráci, kompetence činnostní a sociální, mezioborové myšlení, zvědavost a soustředění. Nabízí prostor pro individuální rozvoj a přírodní lokality – zajímavá stanoviště, přírodní biodiverzitu.

V oblasti sociálních a ekonomických cílů lesní pedagogika zprostředkovává uvědomění užiteků trvale udržitelného hospodaření v lesích, neprodukční hodnoty lesa (rekreace, odpočinek, emoce, estetická hodnota), pochopení lesa jako prostoru, kde pracují lidé – poskytujícího přidanou hodnotu k rozvoji venkova (zaměstnanecké příležitosti, turismus). Lesní pedagogika dále posiluje interakce a výměny mezi městkou a venkovskou komunitou, zlepšuje vztah k životnímu prostředí na místní úrovni a propaguje využití dřeva jako obnovitelného materiálu.

V environmentální oblasti pak lesní pedagogika přispívá k rozvoji uvědomění a zodpovědnosti a rozkrývá roli lesů a lesnictví v souvislosti s klimatickými změnami, posiluje zájem a spolupráci k nastavení hospodaření, které bere ohled na to, že lesy jsou zdrojem vody, energie, biodiverzity, chrání půdu a umožňuje pochopit lesní hospodaření a význam všech funkcí lesů.

S vědomím určitého zjednodušení lze využít i cíle lesní pedagogiky definované Harkabusem aj. (2007, s. 67–68):

- Vzbudit radost a zájem o les
- Učit se úžasu
- Odevzdávat vědomosti
- Přiblížit práci lesníků
- Představit trvale udržitelné hospodaření v lese jako model
- Zprostředkovat hodnoty
- Motivovat ke změně chování
- Získat přátele pro les
- Pozvat k návštěvě lesa

1.2 Zázemí lesní pedagogiky v ČR a evropské souvislosti

Vznik lesní pedagogiky

Vznik lesní pedagogiky se datuje do 60. let 20. století a Ameriky (Marušáková 2010a, s 13). Dostupné publikace o lesní pedagogice (Marušáková 2010a, 2010b, Palacká in Lukášová 2015) spojují vznik lesní pedagogiky s Josephem Bharatem Cornellem a jeho knihou *Sharing Nature with Children* (počátek 70. let 20. století). Je však pravděpodobné, že pro lesníky byla kniha spíše motivací a inspirací v metodice pro aktivity s dětmi v přírodě/lese, stejně jako pro mnoho dalších environmentálních

vzdělavatelů. A sice zážitek jako cesta poznání přírody, v několika stupních učení – vzbudit nadšení – koncentrovaná pozornost – nezprostředkovaná zkušenost – sdílení příběhů s ostatními, (Vošahlíková 2010), než jako přímo nastavený samostatný koncept lesní pedagogiky.

Stručný vývoj lesní pedagogiky v ČR

Iniciátory lesní pedagogiky v České republice byli zaměstnanci Integrované střední školy lesnické (ISŠL) ve Vimperku, kteří se přibližně v roce 1998 jako první proškolili na kurzu lesní pedagogiky v Rakousku a začali pořádat specializované lesnické aktivity pro děti. Převzali zde rakouský model lesní pedagogiky, který upravili pro české podmínky. Přenesli tak myšlenky a metody rakouské lesní pedagogiky k nám (Jankovská in Lukášová 2015, s. 17, Leskovcová, aj. 2012, s. 48). V roce 2002 začali pořádat kurzy lesní pedagogiky a proškolovat nové lesní pedagogy. O rok později však byla činnost ISŠL Vimperk ukončena. Pořádání kurzů tak v roce 2005 převzalo Sdružení lesních pedagogů ČR a Střední lesnická škola Hranice, kteří v tom pokračují dodnes (Jankovská in Lukášová 2015, s. 17).

V období 2007–2014 bylo v ČR v základním kurzu lesní pedagogiky vyškoleny přes 500 lesních pedagogů (Jankovská 2015). Objem „klasických“ akcí lesní pedagogiky (dvou až čtyřhodinových programů v lese pro jednu skupinu dětí, Kap. 1.3) v roce 2014 činil napříč lesnickými organizacemi 2 100 akcí a prošlo jimi přes 108 000 účastníků především z řad dětí a mládeže (Jankovská 2015).

Legislativní a institucionální zakotvení lesní pedagogiky v ČR

Lesní pedagogika zatím není v ČR ukotvena legislativně, ani jiným závazným způsobem. Metodicky a koordinačně ji zajišťuje pracovní skupina zabývající se lesní pedagogikou v ČR (dále jen pracovní skupina), kterou v roce 2007 ustanovilo Ministerstvo zemědělství ČR jako poradní orgán ředitele odboru koncepcí a ekonomiky lesního hospodářství (Jankovská in Lukášová 2015, s. 17). Potřeba ustanovit podobné těleso vznikla z důvodu zlepšení koordinace lesní pedagogiky v době zvyšujícího se zájmu o provádění aktivit lesní pedagogiky lesnickými subjekty (Machar, aj. 2009, s. 76) po roce 2002, kdy programy lesní pedagogiky pro veřejnost začaly pořádat i další lesnické subjekty (Jankovská in Lukášová 2015, s. 17).

Přesto lze vysledovat několik koncepčních a strategických materiálů různých rezortů, v nichž se lesní pedagogika objevuje:

- Tzv. koncepce lesní pedagogiky neboli Jednotný postup pro realizaci lesní pedagogiky u lesnických subjektů ČR a jeho akční plány, poslední pro období 2014–2016. Koncepci připravila pracovní skupina zabývající se lesní pedagogikou v ČR, dokument byl podepsán zástupci lesnických organizací.
- Staroranská deklarace o lesní pedagogice ze 4. 10. 2013, podepsána zástupci lesnických subjektů.
- Usnesení, které v prosinci 2013 v návaznosti na podepsání Staroranské deklarace přijalo 5. zasedání Komise Rady Asociace krajů České republiky pro zemědělství, ve snaze zapojit lesní pedagogiku do vzdělávání pro udržitelný rozvoj.
- Národní lesnický program II (pro období do roku 2013) – Klíčová akce 15 Zlepšit informovanost veřejnosti o skutečném stavu – opatření 15. 6. Rozvíjet lesní pedagogiku.
- Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007–2013
Tematická oblast 17. Mládež a životní prostředí:
 - o Rozvíjet environmentální vzdělávání dětí a mládeže v oblasti lesního hospodářství, myslivosti (lesní pedagogika).
 - o Organizovat aktivity pro děti a mládež, kde je prezentována "lesní pedagogika" jako environmentální vzdělávání dětí a mládeže v oblasti lesního hospodářství a myslivosti.
- V Koncepci podpory mládeže pro období 2014–2020 drží Ministerstvo zemědělství (mj. skrze lesní pedagogiku) spolugesce nad Opatřením 1 v rámci Dílčího cíle B Strategického cíle 11: Motivovat děti a mládež k životu s principy udržitelného rozvoje a rozvíjet jejich environmentální gramotnost. Opatření 1 zní: Podporovat konkrétní výchovně vzdělávací aktivity, které umožní dětem a mládeži přímý kontakt s živou i neživou přírodou v jejím přirozeném prostředí.

Pracovní skupina lesní pedagogiku v ČR metodicky a koordinačně zaštiťuje. Vedle zpracování koncepce lesní pedagogiky a navazujících akčních plánů organizuje celorepublikové akce u různých příležitostí (Týden lesů, Evropský týden lesů),

podporuje spolupráci lesnických organizací a lesních pedagogů v lesní pedagogice, připravuje pravidelné semináře pro lesní pedagogy, snaží se o propagaci lesní pedagogiky, zároveň také o propagaci lesnictví a lesnických témat vzhledem k veřejnosti, spravuje webové stránky lesní pedagogiky a odpovídá za jejich obsah (Lesní pedagogika 2015).

Evropské souvislosti

Aktivity lesní pedagogiky jsou obvyklé ve většině států Evropské unie. Navzájem jsou si v jednotlivých státech podobné, rozdíly jsou hlavně v systému fungování. V Evropě je celý systém lesní pedagogiky nejlépe propracován v Rakousku. Od roku 2002 je v Rakousku povinnost provádět lesní pedagogiku zakotvena v lesnické legislativě s cílem zajistit, aby se každé dítě během školní docházky alespoň jednou zúčastnilo akce lesní pedagogiky (Leskovcová, aj. 2012, s. 48–49). Je zde tedy vytvořen legislativní rámec lesní pedagogiky a její koncepční řešení. Od tohoto období se také v Rakousku začíná budovat masivnější infrastruktura pro lesní pedagogiku (Marušáková 2010a, s. 13).

Školení pro lesníky v podobě kurzů lesní pedagogiky nabízí několik evropských zemí – např. Rakousko od roku 1994, z něhož se lesní pedagogika přenesla k nám a mj. také na Slovensko a několik dalších zemí (Leskovcová, aj. 2012, s. 48). Na rozšíření školení do dalších zemí měl vliv zejména projekt PAWS (Pedagogické aktivity v lese – koncepce semináře pro lesníky), který probíhal v letech 2004–2007 v rámci programu Leonardo da Vinci a který byl zaměřen na vytvoření konceptu kurzu pro lesní pedagogy včetně podpůrných materiálů. Partnery projektu bylo 6 evropských států – Německo, Rakousko, Slovensko, Velká Británie, Finsko a Česká republika (Machar, aj. 2009, s. 77). Na projekt PAWS navázal projekt PAWS-MED (2009–2011), který výsledky upravil na podmínky středomořských států – Slovinsko, Španělsko, Portugalsko, Řecko (Leskovcová, aj. 2012, s. 49).

Lesní pedagogika v Evropě byla určitou dobu spojena s Evropskou sítí lesních pedagogů, která vznikla z iniciativy rakouských a německých lesníků v březnu 2004 ve Vídni. A to za účelem výměny zkušeností, informací, publikací a metod mezi lesními pedagogy napříč jednotlivými evropskými státy. Síť se mj. podílela na vzniku standardů pro lesní pedagogiku. Od roku 2006 Síť lesních pedagogů organizuje pravidelný

Evropský kongres pro lesní pedagogy (Marušáková 2010b, s. 9). V květnu 2008 však byla Evropská síť lesních pedagogů spojena se Sítí komunikátorů v lesnictví (UNECE/FAO Forest Communicators Network – FCN), pracovního tělesa s mandátem od Dřevařského výboru UNECE pro lesy a lesnický průmysl a Evropské lesnické komise Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO), jehož cílem je zlepšení schopností lesnického a dřevozpracujícího sektoru efektivně komunikovat uvnitř i vně sektoru (UNECE 2015). Evropská síť lesních pedagogů zde byla „přetavena“ do pracovní podskupiny FCN lesní pedagogika (FCN-Subgroup-Forest-Pedagogics) (Forestpedagogics.eu 2015).

V současné době jsou členy této podskupiny zástupci 12 zemí Evropy, včetně České republiky, skupina dále pokračuje v pořádání celoevropských kongresů pro lesní pedagogy a ve sdílení zkušeností. Nejbližší kongres lesní pedagogiky se bude konat na přelomu září a října 2015 na Slovensku (Forestpedagogics.eu 2015).

1.3 Lesní pedagogika v ČR v praxi

Subjekty provozující lesní pedagogiku v ČR

Je důležité zdůraznit, že vzhledem k potřebné lesnické odbornosti vyplývající z definice lesní pedagogiky a jejích cílů mohou lesní pedagogiku poskytovat pouze organizace zabývající se správou lesních majetků, hospodařením v lesích či lesnickou osvětou a lesnické školy (Lesní pedagogika 2015). V současné době se tak vedle některých správců lesů ve vlastnictví státu (Lesy České republiky, s.p., Vojenské lesy a statky, s.p.) jedná o lesnické ústavy (Ústav pro hospodářskou úpravu lesů Brandýs nad Labem, Výzkumný ústav lesního hospodářství a myslivosti, v.v.i.), mnohé obecní a městské lesy (Lesy hl. m. Prahy, Ostravské městské lesy a zeleň, s. r. o., Městské lesy Hradec Králové, a. s., Lesy města Olomouce, a. s., Domažlické městské lesy spol. s r. o., Lesy města Český Krumlov, s. r. o., Městské lesy Dačice s. r. o., Lesy města Brna, a. s., Správa veřejného statku města Plzně, příspěvková organizace, Městská správa lesů Pelhřimov s. r. o., Lesy města Písku s. r. o., Správa lesů města Tábora, s. r. o., Lesní družstvo Vysoké Chvojno s. r. o., Městské lesy Chrudim, s. r. o., Lesní družstvo obcí Příbyslav, Lázeňské lesy Karlovy Vary, p. o., Město Český Brod – městské lesy, Městské lesy Rožnov pod Radhoštěm, s. r. o., Lesy a rybníky města Českých Budějovic, s. r. o., Lesy Jáchymov, p. o., Lesy a parky Trutnov s. r. o., Lesy

města Klatov, s. r. o., Statutární město Zlín), soukromé vlastníky lesů a jejich sdružení (KINSKÝ Žďár a. s., Kinský dal Borgo, a. s.) a lesnické školy (Střední lesnická škola Hranice) nebo nadace – Nadace dřevo pro život (Jankovská 2015). Informace o nabídce aktivit lesní pedagogiky inzerují organizace na svých webových stránkách, některé kontakty jsou uvedeny také na webových stránkách lesní pedagogiky.

Kurzy lesní pedagogiky pro lesníky

Lesníci jsou školeni ve specializovaných kurzech, které v současné době pořádá Sdružení lesních pedagogů ČR ve spolupráci se Střední lesnickou školou Hranice. Kurzy jsou akreditovány Ministerstvem zemědělství. Kurzy jsou koncipovány tak, aby byly kompatibilní s kurzy lesní pedagogiky v ostatních státech EU (Machar, aj. 2009, s. 82). Na kurzu si lesníci ke svému odbornému vzdělání doplňují základy pedagogiky, psychologie a didaktiky a prakticky se připravují na práci s veřejností (Leskovcová, aj. 2012, s. 47). Lesním pedagogem se tak mohou stát odborníci s lesnickým vzděláním či praxí v lesnictví, kteří úspěšně absolvují kurz lesní pedagogiky (Lesní pedagogika 2015). V roce 2013 a 2014 se do pořádání kurzů lesní pedagogiky pod záštitou Sdružení lesních pedagogů ČR a Střední lesnické školy Hranice zapojila i Fakulta lesnická a dřevařská České zemědělské univerzity v Praze ve spolupráci s Lesy hl. m. Prahy (Jankovská in Lukášová 2015, s. 17).

Cílové skupina programů lesní pedagogiky

Lesní pedagogika se zaměřuje především na účastníky z mateřských, základních a středních škol. S těmito skupinami se lesníci učí pracovat během tzv. „základních“ kurzů lesní pedagogiky. Existují však i tzv. „nadstavbové“ kurzy pro ty, kdo byli vyškoleni v základním kurzu. V nich lesníci pracují s účastníky s postižením, ze socio-kulturně znevýhodněného prostředí a seniory a dospělými (Synek, aj. 2012, s. 18).

Lesní pedagogika není konkurencí škole a vědeckým vzdělávacím institucím, ale rozšiřuje a doplňuje vědomosti zábavnou formou, motivuje děti využívat při poznání všechny svoje smysly (Mezistromy.cz 2015).

Programy lesní pedagogiky

Programy lesní pedagogiky probíhají dvěma způsoby. Jako tzv. „klasické“ programy lesní pedagogiky, kde lesník provádí skupinu např. dětí, nejčastěji jeden školní třídu, podle věku a potřeb skupiny od 2 do 4 hodin po lese, nebo jako tzv. „hromadné“ akce, které se konají obvykle mimo les u příležitosti lesnických výstav a veletrhů (MZe 2014, s. 105–106), a které lze považovat spíše za pozvánku na „tu správnou“ lesní pedagogiku do lesa (ANON 2015).

1.4 Lesní pedagogika jako komunikační nástroj lesníků

Vztah veřejnosti a lesníků je často determinován celým řetězem nedorozumění, neznalostí a mýtu a rozhodování o lesích je celospolečenským tématem (Machar, aj. 2009, s. 81). „Stále s údivem zjišťujeme, jak málo dospělých ví o lese, o jeho funkcích a jeho blahodárném vlivu. Mnozí si nejsou vědomi, že les je prakticky jediným domácím dodavatelem surovin. Lesník pro ně představuje uživatele a hospodáře v lese, rušitele míru, protivníka lesa a přírody. Děti dostávají často z filmů a televize romanticky objasněné představy o lesníkovi a jeho činnosti. Pro ně se lesník prochází po lese a dívá se, zda se srnkám a veverkám dobře daří. V městské základní škole, když byl položen dotaz dětem, týkající se činnosti lesníka, nedokázalo žádné dítě jmenovat kácení stromů“ (Sdružení lesních pedagogů ČR 2015).

Odtud pramení pojmání lesní pedagogiky jako komunikačního nástroje lesníků s veřejností. Z reakcí a diskuzních příspěvků k lesnickým otázkám v různých on-line periodikách a na různých blozích vyplývá, že veřejnost má často dojem, že lesu/lesnictví rozumí každý, kdo do něj často chodí nebo bydlí blízko něj, a je tedy oprávněn mít a předkládat „relevantní“ názor na řešení lesnických otázek.

Tento pohled na lesnictví lze přirovnat k častému pohledu veřejnosti na školství, tomu také rozumí každý, neboť do školy jsme „přeci chodili všichni“. Tento pohled je však opravdu zrádný (Štech, Viktorová in Kolláriková, aj. 2001, s. 57), ze zřetele se ztrácí odbornost těchto odvětví.

Úsilí lesníků tak směřuje k tomu, aby les a lesnictví byly veřejností vnímány v souladu s Marušákovou (2010b, s. 10) takto: „Člověk využívá les a jeho funkce v ekonomické (hospodářské), ekologické a sociální oblasti. Les je zároveň prostorem pro výchovu a vzdělávání, získání klíčových kompetencí a zručnosti, pro posilování

zdraví, zodpovědnosti a celostní rozvoj osobnosti dětí a mládeže. Certifikovaní lesní pedagogové podporují výchovu člověka k dlouhodobě udržitelnému způsobu života na příkladu lesa.“

1.5 Lesní pedagogika v rámci pedagogických věd

Pojem lesní pedagogika může být pro pedagogickou veřejnost matoucí. Je třeba vysvětlit, že termín „pedagogika“ a „pedagog“ ve spojení „lesní pedagogika“ a „lesní pedagog“ neodkazují na vzdělávací činnost škol a pojem pedagogický pracovník tak, jak mu rozumíme ve smyslu Zákona č. 563/2004 Sb, § 3, odst. 2, písm. b. Lesní pedagog totiž nemá „odbornou kvalifikaci pro přímou pedagogickou činnost“. K výkonu lesní pedagogiky tak, jak je definována výše, to však není potřebné.

Lze souhlasit s Kondlerem (2014, s. 9), že pokud bychom chtěli lesní pedagogiku vymezit pedagogicky, patřila by nejspíše k oborovým didaktikám, neboť se de facto v souladu s definicí Průchy a kol. (1998, in Kondler 2014, s. 9) zabývá celkovou koncepcí určitého vyučovacího předmětu nebo skupiny předmětů, tj. především cíli a obsahem příslušného vzdělávání, organizačními formami, vyučovacími metodami a prostředky.

Lesní pedagogika rozpracovává jednotlivé lesnické disciplíny do srozumitelné podoby pro „nelesníky“ a vedle specifického obsahu vzdělávání (lesnictví) využívá metod zážitkové pedagogiky a prožitku (srovnej s Leskovcová, aj. 2012, s. 47, Synek, aj. 2012, s. 17, Machar, aj. 2009, s. 81).

Určité pojmové zmatení v souvislosti s lesní pedagogikou vzniklo nejspíše překladem rakouského termínu označujícího aktivity lesníků v lese „Waldpädagogik“ a jeho využíváním i v našich podmínkách, neboť první lesníci u nás se aktivitami lesní pedagogiky inspirovali právě v Rakousku (Leskovcová, aj. 2012, s. 48, Machar, aj. 2009, s. 78, Synek, aj. 2012, s. 18). Obdobně se pojem používá i v evropské terminologii jako „forest pedagogics“ nebo „forest pedagogy“ (Forestpedagogics.eu 2015).

1.6 Lesní pedagogika v kontextu speciální pedagogiky

1.6.1 Vliv pobytu venku na děti a dospělé

V citačních databázích se objevují publikace zabývající se příznivým vlivem pobytu venku na rozvoj různých kompetencí dětí i dospělých. Rešerši těchto studií uvádí např. Kapuciánová (2010) v souvislosti s přínosy lesních mateřských škol (LMS)¹ pro děti předškolního věku. Uvádí např. studie dokládající pozitivní vliv na rozvoj hrubé motoriky, lepší schopnost koncentrace, nižší nemocnost, vyšší úroveň vytrvalosti a motivace pro školní práci. Představuje také výzkum, který zjistil, že děti, které mají okolo sebe zelené rostliny, lépe rostou a vyvíjejí se. Odkazuje na studie zabývající se pozitivním vlivem hraní si v přírodě na kreativitu a vývoj dětské motoriky, hrubé i jemné, tělesnou koordinaci a udržování rovnováhy.

Přínosem je však i krátkodobý pobyt a hra v přírodě. Dle výsledků studie uváděné Kapuciánovou (2010, s 10) „i jeden den v týdnu strávený v přírodě působí pozitivně na motorický vývoj dětí“. Tento fakt dokládá i práce Bratmana, aj. (2015) zaměřená na vliv pobytu v přírodě na některé emoční a kognitivní funkce. Autoři dospěli k tomu, že i pouhá procházka přírodou se může projevit ve snížení úzkosti a dalších negativních emocí, zachování pozitivních emocí nebo zvýšení výkonu pracovní paměti.

Zkoumají se také psychologické aspekty pohybu a pobytu venku. Gustafsson, aj. (2011, s. 3–4) v literárním přehledu uvádí studie dokládající pozitivní vliv fyzické aktivity na sebevědomí, depresi a úzkost. Pobyt venku zase pozitivně ovlivňuje akademické dovednosti – přírodní prostředí vybudované ve školních dvorech se u studentů pozitivně projevilo při čtení, matematice, technických vědách, sociálních studiích i psaní. Pokusný koncept „přírodní prostředí jako nedílná součást učebního procesu“ měl vliv na zlepšení výsledků studentů ve standardizovaných testech, zvýšeném průměrném hodnocení, ochotě dokončit úkol, flexibilitě při různých učebních stylech a schopnosti řešení problémů. Pobyt dětí v přírodě se pozitivně promítl také do zlepšení poznávacích procesů a schopnosti k disciplinovanému chování,

¹ Lesní mateřské školy jsou alternativním konceptem předškolního vzdělávání. Jeho základním znakem je, že probíhá venku „za každého počasí“. Počet dětí na jednoho pedagoga/lektora je nižší než v běžných mateřských školách, čímž je lépe umožněn individuální přístup k dětem. K práci s dětmi se využívá metod zážitkové pedagogiky.

zvýšenému pocitu spokojenosti, schopnosti snáze překonávat obtíže a redukcí antisociálního chování – násilí, vandalismu, šikany a odhazování odpadků. V souladu s těmito závěry McBride (2012) zmiňuje studii Americké akademie dětských lékařů, podle níž má hra ve venkovním prostředí pozitivní vliv na duševní zdraví dětí, hladinu vitamínu D, rozvoj motoriky, zraku a poznávání.

Literatury, která se zabývá vlivem pobytu venku na účastníky se speciálními vzdělávacími potřebami, však existuje pouze nemnoho. Jako příklad lze uvést několik studií zabývajících se kladným vlivem pobytu venku na snížení symptomů poruchy pozornosti s hyperaktivitou (ADHD) nebo studie dokládající vliv venkovních aktivit během školních přestávek na vznik a vývoj krátkozrakosti u dětí. Jedná se však o ojedinělé a v případě ADHD obdobně zaměřené práce.

Taylor, aj. (2009) zkoumali vliv na pozornost dětí s ADHD. Pozornost 7–12letých dětí měřili po třech různých typech procházek, jedné v městském parku, zbylých dvou v městském prostředí. Po procházce v parku se děti průkazně soustředily lépe než v ostatních dvou případech. Autoři uzavírají, že 20 minutová procházka v parku byla dostatečná pro zvýšení úrovně pozornosti u těchto dětí. Přírodní prostředí tedy pozitivně ovlivňuje pozornost u intaktní populace, ale i u populace s ADHD. Pobyt v přírodě tak může sloužit jako jeden z bezpečných a levných nástrojů zaměřených na redukcí symptomů ADHD.

Jiná práce (Kuo, aj. 2004) byla zaměřená na vliv zeleného přírodního prostředí na symptomy ADHD. Spočívala v hodnocení projevů chování dětí s ADHD po 49 běžných mimoškolních a víkendových aktivitách jejich rodiči. Při srovnání projevů chování po aktivitách odehrávajících se v přírodním prostředí a nepřírodním venkovním i vnitřním prostředí byla zjištěna následující. Zelené přírodní prostředí prokazatelně pozitivně ovlivnilo symptomy ADHD, bez ohledu na věk, pohlaví, příjmovou skupinu, region nebo diagnózu.

Vlivem přírodního prostředí na regeneraci pozornosti u dětí s ADHD se zabývali i Roe, aj. (2011). Zjistili, že děti s ADHD v porovnání se skupinou dětí bez ADHD profitovaly z tohoto pohledu více, pozitivně se změnily i jiné charakteristiky jejich chování.

Více než 500 žáků základní školy ve věku 7–11 let se účastnilo výzkumu hodnocení vlivu venkovních aktivit během školních přestávek na vznik a rozvoj

krátkozrakosti. Bylo prokázáno, že u skupiny dětí, které se během přestávek účastnily venkovních aktivit, byl nový výskyt onemocnění po 1 roce nižší než u kontrolní skupiny. Také jeho rozvoj a posun byl u této skupiny nižší (Wu, aj. 2013).

1.6.2 Možnosti lesní pedagogiky

Přestože odborných prací není příliš, lze se domnívat, že pobyt a pohyb v přírodě bude mít příznivý dopad na účastníky se speciálními vzdělávacími potřebami obdobně jako na intaktní populaci. A to i v obdobných oblastech. Jak tělesných – rozvoji hrubé a jemné motoriky, tělesné koordinace, udržení rovnováhy, tak psychických – zvýšení koncentrace, kreativity, výkonu pracovní paměti, předcházení antisociálnímu chování, zlepšení subjektivního pocitu spokojenosti „well-being“, rozvoji sebevědomí aj. Provádění hlubšího výzkumu v této oblasti by však bylo užitečné.

Lesní pedagogika spojuje pobyt v lese se zážitkem, pohybem a získáváním nových vědomostí. Míru naplnění všech těchto čtyř oblastí lze během programu lesní pedagogiky upravit podle specifik účastníků a přání jejich doprovodu. Lesní pedagogika tak může být v rámci běžného denního režimu speciálních a praktických škol, ústavů sociální péče či denních stacionářů z pohledu výše uvedených studií přínosná, zejména jako pravidelná aktivita pro jejich klienty.

Lesní pedagogové se při sestavování programů zaměřují na konkrétní jedince s jejich kompetencemi a požadavky, berou ohled i na účastníky se speciálními vzdělávacími potřebami. „Lesní pedagogika ve svých pedagogických cílech usiluje o principy integrované pedagogiky a upouští od toho, aby postižené zvláště vyzdvihovala a vytvářela speciální nabídky pro různé druhy postižení“ (Hörmann in PAWS 2007, s. 82). Lesní pedagogika tak otevírá přístup ke svým vzdělávacím nabídkám pro všechny lidi. Tento princip se promítá i do toho, že děti, bez ohledu na stupeň vývoje a své speciální i nespeciální potřeby, se mohou učit a poznávat společně. Navíc nepotřebují učitele jako „překladače“ jako při učení ve třídě, ale zapojují a rozvíjejí všechny smysly, které mají s ohledem na své speciální potřeby k dispozici (Mayerhofer in PAWS 2007, s. 86).

V Rakousku proběhl v souvislosti s projektem PAWS (Kap. 1.2) projekt pracovního týdne v lese pro mladé lidi se speciálními potřebami (Semeleder in PAWS 2007, s. 91). Projekt byl zaměřen na trénování pracovních kompetencí při

provádění dělnických prací v lese pro absolventy speciální školy. Účastníci projektu prokázali více vytrvalosti při realizaci pracovních úkonů než při práci ve škole. Odpovědnost za splnění těchto úkolů, která na ně byla přenesena, je učinila hrdými a šťastnými. Lesní pedagogika zde nabídla realitu lesního prostředí a možnost zvýšení pracovních kompetencí při reálně potřebných pracích v lese. I to je jedna z cest, jak lze lesní pedagogiku a možnosti lesníků využít pro rozvoj konkrétních dovedností u skupin se speciálními vzdělávacími potřebami.

Potenciál lesní pedagogiky v kontextu speciální pedagogiky lze dále doložit několika příklady:

- Program lesní pedagogiky lze zaměřit např. na rozvoj pohybových dovedností v „neobvyklém“ terénu lesa u dětí s ADHD, specifickými poruchami učení, nevidomými. Lesní pedagog ví, do jakých porostů může účastníky programu s ohledem na jejich bezpečnost zavést. I účastníkům se zdravotním postižením různého stupně lze dopřát tento zážitek pohybu po jiném typu povrchu, než jsou asfaltové cesty nebo chodníky.
- Dobře uchopená práce s přírodninami (listy, větvičky, klacíky, tráva, kůra, mech, kamínky) může podpořit rozvoj jemné motoriky.
- Dětskými fyzioterapeuty používané pomůcky lze nahradit tím, co poskytuje les jako přírodní lesní učebna. Chůze naboso po různých druzích povrchu přinesených přírodnin, balanční chůze po přímé linii (linie vytvořená z přírodnin, na jejímž vytvoření se podílí sami účastníci programu), chůze po lanové dráze s vyloučením zraku apod.
- V lesním prostředí lze také dobře procvičovat prostorovou orientaci – vlevo, vpravo, nahore, dole; představy určitého množství prvků (stromů, šišek, klacíků).
- Je možné podpořit i rozvoj zrakového vnímání – rozlišení figury a pozadí při hledání drobné přírodniny na lesní půdě pokryté jehličím, hledání jiných druhů dřevin v koberci smrkových semenáčků, nalézání různých objektů (barevných kolíčků, vycpanin zvěře a ptáků) připevněných na větvích různě daleko či blízko od pozorovatele.
- Rozvoj sluchového vnímání – se zakrytými očima rozeznávání blízkých i vzdálených zvuků (šramot způsobovaný lezením pavouka po jehličí, zvuky pohybu mravenců po mraveništi, pohyb větru v korunách stromů,

vzdálený let dravců, ťukání způsobované datlovitými ptáky), přírodních i těch, co do přírody nepatří (zvuky z blízké silnice, proletěví letadlo apod.).

- Rozvoj paměti – předložení několika přírodnin s krátkou expozicí, po zakrytí mají děti za úkol nasbírat v okolí ty samé, zapamatování si posloupnosti přírodnin, zapamatování si pokynů k plnění úkolů – dvoustupňový pokyn.
- Rozvoj motoriky mluvidel – napodobování slyšených přírodních zvuků, hlasů zvířat a ptáků, hry s mluvidly, práce s vábničkami zvěře, říkanky a zpěv.
- Vybití fyzické aktivity, manuální práce v lese (sázení stromků, stahování klestu) a zvýšené množství pohybových aktivit pro účastníky se znevýhodněného socio-kulturního prostředí, u nichž bývá tento požadavek na prvním místě.

Lesní pedagogové jsou školeni pro práci se skupinami se speciálními potřebami, tyto dovednosti si osvojují na nadstavbovém kurzu lesní pedagogiky. V závěru kurzu obhajují to, co se naučili, během monitorovaných programů lesní pedagogiky přímo v lese. Jejich účastníky jsou senioři, děti, mládež i dospělí s mentálním a zdravotním postižením, děti ze socio-kulturně znevýhodněného prostředí. Programy se vždy přizpůsobují cílové skupině, důraz je kladen na pozitivní zážitek z pobytu v lese, spolupráci ve skupině, manuální činnost a pozitivní emoce obecně.

Je však třeba dodat, že práce s těmito cílovými skupinami vyžaduje větší dovednosti, kompetence, zkušenosti a motivaci ze strany lesníků. S těmito cílovými skupinami proto zatím pracuje menšina lesních pedagogů. Podle nich je však práce s těmito cílovými skupinami přes svou náročnost vysoce naplňující.

1.7 Lesní pedagogika jako vzdělávání pro udržitelný rozvoj

1.7.1 Vzdělávání pro udržitelný rozvoj

Podle definice Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj přijaté Evropskou hospodářskou komisí OSN v březnu 2005 (MŽP 2005), k níž se přihlásila i ČR, je vzdělávání pro udržitelný rozvoj (VUR) komplexní pojem zahrnující vzájemně

propojené environmentální, ekonomické a sociální otázky (Vzdělávání pro udržitelný rozvoj 2015).

Vzdělávání pro udržitelný rozvoj je předpokladem k osvojení si takových způsobů myšlení, rozhodování a chování jedince, které vedou k udržitelnému jednání v osobním, pracovním i občanském životě. VUR se zejména zaměřuje na:

- pochopení propojenosti a vzájemné souvislosti ekonomických, sociálních a environmentálních hledisek rozvoje, a to na lokální, národní i globální úrovni,
- vnímání udržitelného rozvoje jako celostního a systémového přístupu, který směřuje k ekonomicky prosperující společnosti a respektuje sociální a environmentální souvislosti a limity,
- rozvoj kompetencí (znalostí, dovedností a postojů) pro demokratické a svobodné rozhodování ve vlastním i veřejném zájmu v souladu s právem a s principy udržitelného rozvoje.

VUR diferencuje cíle, obsahy, metody, formy a prostředky na základě věkové a individuální zvláštnosti vývoje lidské osobnosti, přičemž se soustředí zejména na aktivní metody a formy vzdělávání, na vztahové, kritické a tvořivé myšlení apod. (MŠMT 2008, s. 1).

Činčera, aj. (2011, s. 3) zdůrazňuje, že vzdělávání pro udržitelný rozvoj zahrnuje přístup orientovaný na budoucnost a vychází z propojení sociálních, ekonomických a environmentálních aspektů rozvoje, klade důraz na propojení oborů, směřuje k rozvoji znalostí, dovedností, postojů a hodnot člověka, tedy k jeho celostnímu rozvoji a zdůrazňuje moderní metody a formy vzdělávání (projektový výuka, kritické učení aj.).

MŽP (2005, s. 28) dále uvádí, že VUR se zaměřuje především na využívání přírodních zdrojů a důležitost jejich obnovitelnosti. Pedagogickými nástroji VUR (na univerzitách) jsou například metody mapování zdrojů: ekologické stopy, toky materiálů... Mezi základní složky VUR patří například etika a spravedlnost, principy demokracie, sociální a globální zodpovědnost (Dlouhá, aj. 2011).

VUR je oblastí environmentální výchovy, vzdělávání a osvěty (EVVO) zaměřenou na vzájemnou interakci a souvislosti mezi ekonomickými, sociálními, environmentálními a právními aspekty rozvoje (globálními i lokálními). Je významně

interdisciplinární povahy a široce se opírá o společenskovední disciplíny, metodicky i obsahově významně čerpá z EVVO (MŽP 2008, s. 1–2).

Na základě výše uvedených vymezení environmentálního vzdělávání a VUR, pojímá autorka v této práci VUR jako specifickou podoblast širěji pojaté environmentální výchovy. VUR z EVVO vychází a úzce se s ní prolíná. Zaměřuje se však na jedno ze specifických témat environmentální výchovy, a sice vzájemné souvislosti a interakce mezi všemi třemi výše zmíněnými.

1.7.2 Předpoklady lesní pedagogiky

Lesní pedagogika, která v souladu s Činčerou, aj. (2008, s. 5) dodržuje svoji definici a nezvýhodňuje ekologickou, ekonomickou ani sociální složku udržitelnosti nad ostatní, je relevantním a velmi přínosným způsobem VUR naplňujícím všechny jeho zmiňované oblasti:

- pochopení propojenosti a vzájemné souvislosti ekonomických, sociálních a environmentálních hledisek rozvoje, a to na lokální, národní i globální úrovni,
- vnímání udržitelného rozvoje jako celostního a systémového přístupu, který směřuje k ekonomicky prosperující společnosti a respektuje sociální a environmentální souvislosti a limity,
- rozvoj kompetencí (znalostí, dovedností a postojů) pro demokratické a svobodné rozhodování ve vlastním i veřejném zájmu v souladu s právem a s principy udržitelného rozvoje.

Práce lesního pedagoga má za úkol zprostředkovávat zábavnou formou obšírně pojatý pojem trvalé udržitelnosti na příkladech z lesnictví pomocí aktivního prožitku a vlastních zkušeností (Harkabus, aj. 2007, s. 66). Lesnické vzdělání je všestranné (biologické, technické, ekonomické vědy, sociální aspekt lesního hospodářství) a práce lesníka v lese komplexnost a různorodost pohledů vyžaduje (Machar aj. 2009, s. 82). Účastníci lesní pedagogiky tak mají možnost dozvědět se o vlivu lesa na člověka, o úkolech a vlivu člověka na les a jeho okolní svět, ekologické souvislosti, koloběh látkový a energetický, sociální, hospodářské a společenskopolitické postoje a hlediska, všechny otázky, které lesník musí brát v úvahu při plánování své činnosti, překračují horizont představ dětí středního věku (Sdružení lesních pedagogů ČR 2015).

Marušáková (2010b, s. 10) uvádí cíle lesní pedagogiky v kontextu výchovy k trvale udržitelnému rozvoji a klade důraz na:

- rozvoj klíčových kompetencí – zodpovědnost, spolehlivost, myšlení a učení, samostatnost a výkonnost, schopnost řešit problémy a tvořivost, komunikační zručnost a spolupráce,
- posílení hodnot jako je respekt a zodpovědnost za přírodu a životní prostředí,
- sociální vztahy k jiným, myšlení a jednání v dlouhodobém časovém horizontu a globální myšlení,
- aktivní využití volného času tráveného objevováním a učením se v přírodě a z přírody.

Machar, aj. (2009, s. 81) dále například upozorňuje na komplexnost lesního ekosystému jako prostoru pro nespočet příkladů pro odborná, biologická a ekologická témata. Lesní pedagogika umožňuje propojit les a školu. Uvádí také konkrétní případy využití lesní pedagogiky ve vyučovacích předmětech, jako biologie, zeměpis, dějepis, informační technologie, matematika, fyzika, chemie, český jazyk a literatura, výtvarná a tělesná výchova a výchova k občanství (Machar, aj. 2009, s. 85–86). U té příležitosti zmiňuje RVP a zejména vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět a Člověk a společnost.

Přínosem VUR oproti EVVO je provázanost a akcentování všech pilířů trvale udržitelného rozvoje, ne pouze ekologického – a sice i ekonomického a sociálního, a jejich vazby. Člověk odjakživa ovlivňoval krajinu a zejména lesy, v nichž zakládal svá sídla a které potřeboval, aby mohl vydobýt své živobytí. Koncept udržitelného hospodaření znají naši lesníci již od dob Marie Terezie. Koncem 18. století činila lesnatost českých zemí pouhých 25 % (dnes je to 34 %, MZe 2014, s. 49). Navíc lesy byly ve špatném stavu kvůli obrovské potřebě stavebního dříví, paliva, dříví pro výrobu uhlí a skla. Zpustošené lesy a obava z ohrožení celého hospodářství a rozvoje země vyústily do vydání císařského patentu, tzv. Tereziánského lesního řádu (1754), jehož cílem bylo sjednotit zásady hospodaření v lese a zajistit dostatek dříví do budoucna. Vlastníkům lesů byla uložena řada povinností a omezení v zájmu zachování lesa a trvalého výnosu dříví (Březovjác, aj. 2007, s. 158). Podle MŠMT (2008, s. 1) je při formulování klíčových témat VUR potřeba brát v úvahu vyvíjející se smysl konceptu udržitelného rozvoje, lokální a regionální specifika, ale i globální souvislosti daného tématu. V prostředí České republiky je nutné témata VUR konkretizovat zejména

s ohledem na národní potřeby a klíčová udržitelného rozvoje ČR. Lesní pedagogika tak má potenciál přispět k VUR v souladu s MŠMT (2008, s. 2) zejména následujících oblastech strategie:

- udržitelné hospodaření s přírodními zdroji a udržitelná spotřeba a výroba,
- klima a energie,
- zemědělství a lesnictví,
- evropský a mezinárodní kontext,
- udržitelný rozvoj regionu, obcí.

Lesní pedagogika zároveň plně odpovídá klíčovému oblakem pro zavádění a rozvoj VUR v ČR, které uvádí MŠMT (2008, s. 5), a to především v okruhu:

- vzdělávání ve školách, jeho propojenosti s praxí a důrazem na interdisciplinaritu,
- vytváření prostoru pro dialog a výměnu zkušeností mezi dílčími aktéry VUR,
- medializace úspěšných projektů a tím rozšiřování všeobecného povědomí občanů o potřebnosti VUR.

Lesní pedagogiky přináší do VUR zejména reflexi udržitelného rozvoje na příkladu trvale udržitelného hospodaření v lesích a v rámci VUR je jejím úkolem podle Sdružení lesních pedagogů ČR (2015) zejména:

- přiblížit dnešního člověka k přírodě a v představení lesa exemplárním způsobem jako životního prostoru pomocí bohatých zkušeností lesníků,
- ukázat kulturní činnost člověka v přírodě a v lese,
- uvědomit si hospodářský a existenční význam lesa pro člověka (ukázat, co vše les člověku poskytuje).

2 Environmentální výchova a předškolní věk

2.1 Předškolní věk a jeho charakteristika

Předškolní věk, období mezi 3 a 6–7 lety věku dítěte, je charakterizován zejména rychlým růstem, změnami v proporcích dětské postavy, dozráváním centrálního nervového systému a rozvojem dispozic k nejrůznějším kvalitativním vývojovým změnám (Vágnerová, aj. 1991, s. 59). Pozice dítěte ve světě se v tomto období stabilizuje a vztah dítěte ke světu se diferenciuje. Konec této fáze je určen především sociálně, nástupem do školy (Vágnerová 2012, s. 177).

Vývoj poznávacích procesů

Poznávání je v tomto věku zaměřeno na nejbližší svět a na pochopení jeho pravidel. Myšlení je intuitivní a prelogické, projevuje se specifickým způsobem selekcí informací a jejich zpracování. Selekcce informací je v tomto věku také ovlivněna neschopností systematického zkoumání (jedné části po druhé), děti nemají rozvinuty všechny složky pozornosti, ani dostatečnou kapacitu pracovní paměti.

Vývoj způsobů uvažování

Dle Vágnerové (2012, s. 181–185) jsou typickými znaky myšlení dětí předškolního věku útržkovitost, nekoordinovanost a nepropojenost, chybí mu komplexní přístup. Jejich myšlení je málo flexibilní.

Kresba

Kresba je neverbální symbolickou funkcí. Podle Vágnerové (2012, s. 187–189) se v ní projevuje tendence zobrazit realitu tak, jak ji dítě chápe. Vývoj kresby prochází několika fázemi:

- Presymbolická, senzomotorická fáze – v období batolecího věku, cílem dítěte je samotná grafomotorická činnost (čmárání), ne výsledek kresby.

- Fáze přechodu na symbolickou úroveň – období dodatečného (sekundárního) symbolického vyjádření. Kresba je pojmenována dodatečně, po vytvoření, na základě nějakého výrazného znaku.
- Fáze primárního symbolického vyjádření – dítě již dokáže uskutečnit svůj úmysl a nakreslit něco konkrétního – v této fázi se kresba stává jedním ze způsobů symbolického vyjádření skutečnosti, kresba je spíše vyjádřením názoru dítěte na zobrazovaný objekt, než jeho reálná podoba – dítě kreslí to, co o objektu ví, a co mu přijde důležité.

Specifický je také vývoj kresby lidské postavy, v němž se odráží celkový rozvoj dětské psychiky:

- Stadium hlavonožce – přibližně kolem 3 let věku dítěte, výrazné je zobrazení obličeje s detaily a končetinami.
- Stadium subjektivně fantazijního zpracování (prelogického přístupu) – ve věku 4–5 let, jsou akcentovány zejména detaily, které jsou pro dítě důležité, zobrazení nemusí respektovat realitu.
- Stadium realistického zobrazení (přechodu k realismu) – na konci předškolního období se dětské výtvořky stále více podobají skutečnosti, dítě kreslí to, co vidí.

Chápání prostoru, času a počtu

Vágnerová (2012, s. 192–197) k této problematice uvádí, že při chápání prostoru předškolními dětmi hraje významnou roli egocentrická perspektiva – děti přeceňují velikost nejbližších objektů, neboť je vidí velké, a podceňují velikost vzdálenějších objektů, neboť je vidí malé. Dokáží rozlišit polohu předmětu nahoře a dole, k diferenciaci polohy vlevo a vpravo nejsou děti ještě zralé. Porozumění času se vyvíjí pomalu. K základnímu porozumění vztahu minulosti, přítomnosti a budoucnosti dochází přibližně ve 4 letech. Schopnost uvažovat o minulých a budoucích událostech se rozvíjí mezi 4. a 5. rokem. Dítě nespěchá – je pro něj důležitější přítomnost, než budoucnost.

Počet chápe dítě předškolního věku jako jedno z možných klasifikačních kritérií. Děti posuzují množství často vizuálně, percepčním odhadem, což však lze provádět pouze u malých množin. K integraci provádění operací počítání a odhadu dochází postupně mezi 4. a 6. rokem života.

Vývoj poznání lidské mysli

Mezi 3. a 5. rokem dochází také k podstatnému rozvoji porozumění psychickým projevům, vlastním i cizím. Uvádí to Vágnerová (2012, s. 198–202). Tato schopnost znamená vnímat lidi jako bytosti, které mají nějaká přání a úmysly, nějak prožívají a uvažují, mají nějakou představu o sobě, o jiných a o jejich vzájemných vztazích. K rozvoji schopnosti rozlišit, co děti skutečně viděly, od toho, o čem jen uvažovaly nebo si představovaly ve své fantazii, dochází mezi 4. a 6. rokem věku.

Vývoj paměti a učení

Vágnerová (2012, s. 202–208) uvádí, že paměť se u dětí předškolního věku vyvíjí v interakci s ostatními kognitivními schopnostmi a napomáhá jejich rozvoji. Na zapamatování má vliv také vývoj myšlení – jak dítě uvažuje a co mu na dané věci/jevu připadá důležité. Změna zpracování informací a jejich propojení se projevuje zlepšením krátkodobé i dlouhodobé paměti. V předškolním věku se však ještě nerozvíjí metapaměť, která zahrnuje veškeré znalosti o fungování paměti, obecné i vlastní.

Vývoj exekutivních funkcí a autoregulace

Exekutivní funkce dle Vágnerové (2012, s. 208–214) jsou souborem kompetencí, které slouží k monitorování situace a k řízení a regulaci psychických procesů (pozornost, prožívání, uvažování) a chování dítěte. Vyvíjí se v interakci s dalšími s dalšími psychickými funkcemi, jako s pamětí a pozorností. Předpoklady pro rozvoj těchto funkcí mohou být v předškolním věku i účinně stimulovány. Jejich vývoj je vedle zrání odvislý i od získaných zkušeností a vedení (účinností výchovy). Jejich trénink, ocenění a objasnění jejich důležitosti posiluje sebevědomí dítěte a jeho důvěru ve vlastní schopnosti. Lze je rozdělit na ty, které se uplatňují v emočně neutrálních a ty, které naopak v emočně nabitých situacích (potlačit něco, co by dítě rádo).

Vývoj verbálních schopností

Řeč chápe Vágnerová (2012, s. 214–217) mj. jako zdroj poznávání. Vzhledem k výše zmíněnému způsobu zpracování informací u dětí předškolního věku nemusí

každé sdělení chápat v souladu se záměry mluvčího. V tomto věku jde nejčastěji o pochopení příčinných souvislostí a vztahů, děti pokládají otázky „proč“ a „jak“. U dětí se rozvíjí verbální dovednosti – zdokonalují se v obsahu i formě, a to zejména při komunikaci s dospělými, vliv ale mají i média nebo vrstevníci. Otázky typu „proč“ a „jak“ jednak obohacují dětský slovník, jednak jsou důležité pro chápání komplexních vztahů a pro používání slovních výrazů, jako příslovce, předložky, spojky. Zlepšuje se chápání vícečetného významu slov, děti experimentují s novými slovními výrazy, spontánně slova modifikují. V rámci komunikace si děti upřesňují platnost gramatických pravidel (ve 4 letech již správně používají minulý a budoucí čas). Vývojem prochází i tzv. egocentrická řeč – řeč určená pro sebe. Je zkratkovitá, nevyžaduje posluchače a nemusí se tedy řídit obecnými pravidly, postupně přechází na vnitřní, neartikulovanou úroveň.

Emoční vývoj

Děti předškolního věku bývají pozitivněji laděny, jejich prožívání je stabilnější a vyrovnanější než v batolecím věku. Jejich emoce jsou intenzivní a snadno se střídají. Většina prožitků je vázána na aktuální situaci, momentální uspokojení/neuspokojení. Rozvíjí se i emoční paměť – děti jsou schopny vzpomenout si na své dřívější pocity. Proměna emočního ladění je závislá na zralosti CNS a zároveň na úrovni uvažování. Při nespokojenosti už dokáží poznat příčiny, které k ní vedly. Vliv mají vývojově podmíněné změny v emočním prožívání a emoční expresi.

V předškolním věku se rozvíjí také emoční inteligence, děti lépe chápou pocity svoje i svých blízkých. Začíná se rozvíjet empatie jako součást emoční inteligence, lépe se orientují v pocitech jiných lidí. Na konci předškolního věku již neulpívají na vnějších projevech emocí, chápou, že lidé nemusí dávat své pocity vždy najevo. Dětská sugestibilita se zde projevuje i v indukci stejného emočního vyladění.

Převažující emoční ladění dítěte a jeho tendence reagovat na různé lidi určitým způsobem závisí na typu temperamentu, ale i na zkušenosti a míře jistoty a bezpečí v rámci rodiny (Vágnerová 2012, s. 218–223).

Socializace

Předškolní věk lze dle Vágnerové (2012, S. 223–254) označit jako fázi přesahu rodiny vertikálním i horizontálním směrem, přechodným obdobím mezi rodinou a institucí a dalšími sociálními skupinami. Důležitou roli hraje vědomí rodinné identity, jako samozřejmá jistota, jež umožňuje dítěti zvládat nové role a adaptovat se na nové prostředí. Socializace a individualizace (rozvoj osobnosti jedince) probíhá v interakci s jinými lidmi. Socializace se projevuje i rozvojem prožívání a hodnocení, sebepojetí a sebehodnocení, které jsou součástí individualizace.

2.2 Environmentální výchova v předškolním věku

Cíle předškolní výchovy definuje Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání z roku 2004 (RVP PV). Základní cílovou kategorií zde znázorňuje koncept tzv. klíčových kompetencí. Klíčové kompetence představují podstatné vědomosti, dovednosti a schopnosti významné pro život člověka potažmo společnosti (myšleno evropské).

Klíčové kompetence jsou v RVP PV strukturovány do pěti vzdělávacích oblastí: Dítě a jeho tělo, Dítě a jeho psychika, Dítě a ten druhý, Dítě a společnost, Dítě a jeho svět (Vošahlíková 2010, s. 30). Environmentální oblastí je oblast Dítě a jeho svět (VÚP 2006, s. 15), která zohledňuje i problematiku udržitelného rozvoje (MŠMT 2008, s. 5).

Environmentální výchova nabízí možnosti získávat a rozvíjet všechny kompetence dané RVP PV – kompetence k učení, k řešení problémů, kompetence komunikativní, sociální i personální (Leblová 2012, s. 17). Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v environmentální oblasti je založit u dítěte elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí – počínaje nejbližším okolím a konče globálními problémy celosvětového dosahu – a vytvořit elementární základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte (člověka) k životnímu prostředí (VÚP 2006, s. 29).

Dlouhodobým cílem environmentální výchovy je, aby se dnešní děti – až dospějí – rozhodovaly pro přírodu (proenvironmentálně). Čili rozvíjet takové jejich kompetence, které směřují (převážně k budoucímu) zodpovědnému proenvironmentálnímu chování (Jančaříková, aj. 2012, s. 10).

Předškolní věk – z hlediska environmentálního vzdělávání kritické vývojové období v životě dítěte

Kritická vývojová perioda, kdy je dítě zvýšeně citlivé na vnější stimulaci a kdy dochází k formování jeho charakteru, trvá do zhruba 4 let života. Podněty jsou přitom produkovány nejen sociálním okolím dítěte (matka, nejbližší rodina), ale také přirozeným prostředím, ve kterém může probíhat hra a objevování. (Kulhavý 2008, s. 9). Právě v předškolním věku probíhá a je ukončeno tzv. vtištění a upevňování celé řady vzorců chování. Právě tento věk pravděpodobně rozhoduje o budoucích názorech, postojích i o budoucím chování. Předškolní věk je kritickým obdobím pro rozvoj environmentální senzitivity. Význam rané stimulace a raných zkušeností pro budoucí proenvironmentální chování je uznáván i renomovanými odborníky (Jančaříková, aj. 2012, s. 17). Jednání dítěte v této době ovlivňuje neanalytické, intuitivní chování, přírodě dítě propůjčuje lidské rysy. Děti v předškolním věku mají velkou schopnost empatie. Jejich smysly jsou otevřeny, stejně jako jejich žebříček hodnot, který není trvalého rázu. Jsou vnímavé, citlivé, snadno se nadchnou pro dobrou věc, svým nadšením dokáží ovlivnit dospělé kolem sebe. Jejich návyky lze poměrně snadno ovlivnit (Leblová 2012, s. 18).

Navíc je to většinou právě předškolní věk, v němž dítě obvykle poprvé vstupuje samostatně, i když pod dohledem rodiče, do přírody. Příroda mu poskytuje nepřeborné množství podnětů, a pokud se dítě cítí dostatečně jistě a bezpečně, dokáže mu přírodní prostředí nabídnout mimořádný a multifunkční prostor pro jeho rozvoj (Krajhanzl 2013a, s. 3).

Environmentální výchova v předškolním věku tak má umožnit dětem osobní zkušenost s přírodou, nechat jim ji zažít všemi smysly. Měla by kompenzovat stále nižší úroveň komunikace s přírodou, zvláště u městských dětí, nechat je zažívat přírodu jako prostor pro poznávání a učení, hry i relaxaci. Úměrně možnostem vede děti k rozvíjení vědomí rozmanitosti forem života a pocitu odpovědnosti za životní prostředí, správné představě o úloze člověka v systému přírody (Leblová 2012, s. 16–17). Děti předškolního věku se učí všemi smysly – žádoucí je co největší rozsah jejich zkušeností s přírodou (změny počasí, ročních období, rozmanitost různých přírodních prostředí). Mají tak možnost zažít přírodu v mnoha podobách, přírodní svět pro ně nebude jen „načančanou kulisovou pro nedělní vycházky v parku“, vždy si podrží členitý a živý obraz přírody, který si v tomto období vytvořily (Krajhanzl 2013a, s. 4).

Konec předškolního a mladší školní věk je nejvýznamnějším obdobím v životě člověka pro vytvoření vazby k přírodě i podle dalších autorů – děti jsou totiž dost samostatné na to, aby samy objevovaly přírodní svět, a dost chytré na to, aby se mu učily porozumět. Děti, které si během předškolního věku nezvykly hrát si v přírodním prostředí, nezdědíka reagují na kontakt s přírodou negativně (Krajhanzl 2013a, s. 8).

Důležitou součástí environmentální výchovy v tomto věku je také poznávání přírodních zákonitostí. Pro potřeby předškolního vzdělávání vytyčují oblast potravních řetězců, závislost organismu na prostředí a tok času a proměny sama sebe a svého okolí v čase. Další oblastí vhodnou k akcentování v předškolním věku vzhledem k environmentální výchově je rozvíjet výzkumné dovednosti – seznamování s vlastními smysly a jejich využití k pozorování a experimentování (Krajhanzl 2013a, s. 12). Z pohledu VUR by bylo vhodné k těmto oblastem doplnit i vzájemné interakce člověka a prostředí.

Význam pozitivních prožitků a vhodného průvodce zážitky z přírody

Jak již bylo zmíněno, předškolní věk je obdobím senzitivním pro rozvoj environmentální senzitivity. K tomu přispívá přímý a hojný kontakt s přírodou, či jejími konkrétními součástmi. Cílem by dále měla být také ale minimalizace nepříjemných pocitů a prožitků v přírodě a naplnění základních potřeb dítěte (pitný režim, nasycení, teplotní komfort), jinak nelze počítat s pozitivním hodnocením ze strany předškoláka (Jančaříková, aj. 2012, s. 10). Pro děti předškolního věku totiž nemusí být příroda něčím automaticky příjemným, Krajhanzl (2013a, s. 3) zmiňuje, že podle některých autorů část dětí reaguje na přemíru neznámých podnětů v přírodě strachem a úzkostí. Velký význam pro zdravé sblížení dětí předškolního věku s přírodou proto mají jejich dospělí průvodci, rodiče a pedagogové. Ti mohou mnoho ovlivnit při kontaktu dětí se zatím ještě neznámým přírodním světem, podporují jejich pocit bezpečí a učí je, čemu se mají v přírodě raději vyhnout a čeho se nemusejí bát; prakticky i pocitově pomáhají dětem zvládat obtíže, které mohou nastat. Vzhledem k tomu, že se děti v tomto věku učí nejčastěji nápodobou, při adaptaci na přírodní prostředí přejímají právě postoje dospělých autorit – všímají si, zda si tyto autority čas v přírodě dokáží užít či je pro ně nepříjemný, jak velké mají nebo nemají obavy z přírody případně živočichů, kteří v ní přebývají, zjišťují, zda jsou zablácené boty a ušpiněné oblečení po pobytu v přírodě

problémem nebo ne apod. (Krajhanzl 2013a, s. 3–4). Děti se budou s přírodou sbližovat spíše, když k ní budou mít blízko i jejich dospělí průvodci. Podle jejich vzoru se v ní budou pohybovat s přiměřeným klidem nebo naopak štitivostí (Krajhanzl 2013a, s. 7).

Zkušenosti a podněty z přírody je však třeba zpracovat, aby se z nich staly zapamatovatelné zážitky. Proto je důležité s dětmi prožitky v přírodě reflektovat – vyprávět, výtvarně zpracovat apod. (Jančaříková, aj. 2012, s. 10).

VUR jako informální učení v přírodním prostředí

Z hlediska VUR je pro raný věk dítěte důležitá oblast informálního učení, a to zejména informálního učení v přírodním prostředí, a prevence odcizování dětí přírodě obecně. Za klíčové je považováno působení na rodinu jako celek. Předškolní vzdělávání nabízí velký potenciál působení na dítě, neboť jím, navzdory tomu, že není povinné, prochází velká část populace. Vzhledem k nízkému věku dětí v předškolním vzdělávání (cca 3 až 6 let) je třeba klást důraz zejména na schopnost dětí vnímat:

- okolní prostředí,
- vlastní úlohu v něm
- a zodpovědnost vůči němu.

Pro raný věk dítěte a v předškolním vzdělávání je tedy cílem zajistit zejména podnětné prostředí pro informální a neformální učení, s důrazem na vyvážené působení nejen společenských, kulturních, ale i přírodních faktorů na utváření jejich osobnosti a u dětí v předškolním věku zajištění potřebných kompetencí ve vztahu k udržitelnému rozvoji (např. v oblasti péče o zdraví, péče o přírodní prostředí, nakládání se zdroji aj.) (MŠMT 2008, s. 5–7).

2.3 Evaluace programů v předškolním věku

Evaluace programů environmentální výchovy, potažmo programů VUR, je jedním ze základních předpokladů jejich efektivity. Hodnocení může prokázat, že předpoklady, vkládané do vztahu mezi cíli a aktivitami programu fungují podle očekávání a program je žádoucí dále nabízet (Činčera 2013, s. 2).

Problémem předškolního vzdělávání jsou však možnosti získávání relevantní zpětné vazby, a to zejména přímo od dětí, u nichž jsou limity dány především jejich věkem (Kroufek, aj. 2014, s. 30). Do zhruba sedmi let nelze předpokládat, že by žáci byli schopni samostatně vyplnit dotazník či test. Nezbytné jsou proto alternativní metody sběru dat. Problémem je však také fabulace dětí a jejich snaha odpovídat tak, jak se od nich očekává (Činčera 2013, s. 4). Jako ideální způsoby sběru dat se proto nabízí zúčastněné pozorování, dále rozhovory a různé varianty dotazníků či didaktických testů založených na obrázkových položkách. Reliabilita a validita posledně jmenovaných nástrojů bývá zpravidla nižší než u jejich textových alternativ, určených starším respondentům, ale jejich využitelnost je v mezích akceptovatelnosti (Kroufek, aj. 2014, s. 30).

Škoda, Doulík (in Janíková 2009, s. 129) uvádějí jako nejvhodnější přístup při zjišťování dětských pojetí u dětí předškolního věku fenomenografický přístup. Umožňuje zachytit představy dítěte v komplexnější podobě, neboť znalostní systém dítěte v tomto věku je jednodušší. Lze tedy lépe sledovat jednotlivé vazby a vztahy mezi pojetími různých fenoménů. Jedná se zejména o fenomenografický rozhovor, který zjišťuje, jak žák získává životní zkušenosti, vytváří obsah pojmů, a jak chápe svět kolem sebe. V průběhu rozhovoru se zjišťuje zejména způsob, „jak“ „při jaké příležitosti“, nezkoumají se příčiny. I v tomto případě však může výsledky rozhovoru negativně ovlivnit nízký věk dětí. Podle Škody, Doulíka (in Janíková 2009, s. 130) je třeba vzít v úvahu zejména obtížnou verbalizaci představ u některých dětí, limitem jsou i vyjadřovací schopnosti dítěte v tomto věku a jeho slovní zásoba. Zároveň i obsah sdělovaných pojmů může dítě chápat odlišně od dospělého člověka. Je proto vhodnější, pokud je rozhovor využit jako metoda doplňková, doprovázející zejména metodu analýzy výtvorů dětí. Proto se u mladších dětí s úspěchem uplatňuje analýza dětské kresby.

Analýzu dětské kresby jako alternativní evaluační metodu pro děti předškolního věku uvádí i Činčera, aj. (2010). Autor pro hodnocení programu na rozvíjení environmentální senzitivity zvolil analýzu výtvarných reflexí prožitku přírody. Touto metodou vyhodnocuje program realizovaný pro rodiče a děti účastníci se pobytového zájezdu, který byl zaměřený na ovlivnění environmentální senzitivity dětí, konkrétně pak jejich vnímavosti přírody. Výzkum byl provedený s 19 dětmi ve věku 3–7 let.

K evaluaci využívá Činčera aj. (2010) několik metod. Pozorování, rozhovory s rodiči a porovnávání rozdílů ve výtvarném zachycení prožitku dětí v přírodě před a po programu. Děti dostaly na začátku i na konci programu stejné zadání. A sice nakreslit, co dělaly, když byly naposledy venku. Po dokončení práce byly děti požádány o komentář ke kresbám. Rozhovor byl veden také s rodiči a bylo využito také nestrukturovaného pozorování lektorky programu v jeho průběhu.

V kresbách dětí byly analyzovány dvě skupiny kategorií. První skupinu tvořila tzv. hlavní trojice kategorií figura-pozadí-aktivita, druhou skupinu dyáda přírodní-sociální, která byla využita zejména pro zjišťování vývoje environmentální senzitivity u dětí před a po programem. Analýza ukázala posun v zachycení přírody v dětské kresbě, která se oproti stavu před programem začala častěji objevovat v roli figury i pozadí kreseb. To podle autorů naznačuje, že program mohl mít vliv na rozvoj environmentální senzitivity účastníků se dětí.

Limitem tohoto závěru však může být skutečnost, že děti zachytily především svoji čerstvou vzpomínku. Není možné příliš usuzovat na dlouhodobý efekt programu. Přesto autoři navrhuji použitou metodu jako jednu z možných metod evaluace takto zaměřených programů pro předškolní děti.

PRAKTICKÁ ČÁST

3 Vliv lesní pedagogiky na děti předškolního věku

bakalářské práce

Cílem šetření v praktické části bylo zmapovat vliv lesní pedagogiky na děti předškolního věku.

3.2 Stanovení hypotéz

Byly stanoveny následující hypotézy:

Hypotéza 1

Děti po absolvování programu lesní pedagogiky použijí v kresbě motivy upomínající na to, co během programu lesní pedagogiky zažily, a to i více než týden po účasti na programu, i když pravděpodobně s nižší četností, než okamžitě po programu.

Předpokladem je, že děti ihned po programu do své kresby promítnou čerstvé vjemy a zážitky z programu. Roli zde bude hrát aktuálnost prožitého. Naopak po více než týdně po účasti na programu již není příliš pravděpodobné, že by děti své zážitky z programu v kresbě zobrazovaly ve větší míře. Motivů odkazujících na program bude méně vzhledem k delšímu časovému úseku, který od realizace programu uběhl.

Hypotéza 2

Děti po absolvování programu lesní pedagogiky použijí v kresbě více prvků lesnického kontextu než před absolvováním programu, a to i více než týden po účasti na programu, i když pravděpodobně s nižší četností, než okamžitě po programu.

To znamená, že se ve výstupech dětské kresby budou častěji objevovat lesnické postavy, předměty a zařízení jako součást lesního prostředí, jako jednotlivé prvky bez činnosti i jako interakce (profese lesníka, dřevorubce, trhače semenného materiálu, oplocenka, zvěř působící na les okusem atd.), reflektující jednotlivé aktivity programu lesní pedagogiky.

3.3 Použité metody

Původním záměrem bylo využít jednu z technik dotazování, a sice rozhovor vedený s dětmi, který by byl zaměřený na sdílení zážitků a poznatků z programu lesní pedagogiky. V souladu se Škodou, Doulíkem (in Janíková 2009, s. 130) se však v průběhu průzkumného šetření projeví limity této metody. Dle doporučení autorů bylo proto přistoupeno k analýze výtvarných projevů dětí jako metodě hlavní, a k rozhovoru jako metodě zpřesňující a doplňkové.

Pro analýzu dětských kreseb se jako vhodná ukázala metodika Činčery, aj. (2010), který využil analýzu výtvarných reflexí prožitku přírody před a po účasti na programu. Vzhledem k autorovu závěru však bylo pro možnost zhodnocení déletrvajících vlivů programu lesní pedagogiky na děti přistoupeno k tvorbě celkem tří kreseb. První kresba byla vytvořena před absolvováním programu, druhé ihned po, a třetí více než týden po absolvování programu.

Cílem autorky také nebylo zjišťování posunu environmentální senzitivity u dětí. Proto byla pro účely této práce využita pouze část z Činčerova, aj. (2010) postupu. A sice kvalitativní analýza hlavní trojice kategorií figura-pozadí-aktivita, která byla aplikována na všechny kresby 3 kresby od každého dítěte:

- figura – centrální motiv obrázku, to, co je v jeho ohnisku (může se jednat o lidi, zvířata, neživé předměty, stromy),
- pozadí – vystupuje za figurou a představuje např. přírodu jako kontext pro sociální aktivity dětí nebo společenskou událost,
- aktivita – vyjadřuje interakci mezi figurami.

V kresbách byly napříč všemi třemi kategoriemi vyhledávány dva typy motivů:

1. Motivy, které zachycují prožitek související s realizovaným programem lesní pedagogiky, uváděné jako „zážitky“. Ty byly vyhledávány v obou kresbách vytvořených po absolvování programu lesní pedagogiky.
2. Reflexe stěžejních odborných informací a principů, které byly dětem během programu lesní pedagogiky předávány, uváděné jako „prvky lesnického kontextu“. Ty byly vyhledávány ve všech třech kresbách.

Kresby vytvořené před a po programu byly porovnávány z pohledu četnosti zobrazení jednotlivých zážitků a prvků lesnického kontextu, tzn., že bylo hodnoceno,

kolik dětí ten který zážitek nebo prvek do kresby promítlo. Je zřejmé, že často děti v rámci jedné kresby zobrazily více zážitků nebo prvků lesnického kontextu, celkový počet zážitků a prvků lesnického kontextu tedy převyšuje počet dětí.

Data byla zpracovávána a vyhodnocována v programu Excel.

Kresby byly prováděny na zahradě v areálu mateřské školy, v zastřešeném prostoru se stoly a lavicemi. Zadání bylo ve všech třech případech shodné: zavřít oči a představit si „les, co v něm roste, co v něm žije, jak to tam voní, kdo tam pracuje, koho tam mohou potkat, co se tam dá dělat, zkrátka, jak to tam chodí“ a svoji představu nakreslit. Jiný popis dětí ke kresbě nedostaly, snahou autorky bylo výtvarné reflexe dětí neovlivňovat.

Po dokončení kreseb byl s každým dítětem veden rozhovor, o tom, co na kresbě je „co/kdo je na obrázku, co tam dělá, proč, ...“. Komentáře dětí ke kresbám byly zaznamenány a při analýze kreseb brány v úvahu. Např. v případech, se v nich objevila figura či interakce, která nebyla v kresbě znázorněna. S těmito jevy, pokud byly dítětem spontánně při popisu kresby zmíněny, bylo nakládáno stejně, jako kdyby se v kresbě objevily.

3.4 Popis zkoumaného vzorku

Zkoumaný vzorek tvořilo 15 dětí ve věku 5–6 let z Mateřské školy Proftova 309 v Poděbradech, odloučeného pracoviště Mateřské školy Poděbrady, a to ze všech 3 tříd mateřské školy (4 dětí ze třídy Rybičky, 6 dětí ze třídy Sluníčka, 5 dětí ze třídy Kytíčky). Jednalo se o 8 dívek a 7 chlapců. Rodiče všech dětí, které se výzkumu zúčastnily, poskytli písemný souhlas s využitím kresby svého dítěte pro účely této práce (Příloha B).

Údaje o zařízení

Mateřská škola Poděbrady (okres Nymburk) vznikla sloučením sedmi mateřských škol a šesti školních jídelen na území Města Poděbrad, jako právní subjekt vystupuje od roku 2003. Provozovatelem zařízení je Město Poděbrady. K 1. září 2014 zahrnuje 9 mateřských škol a 6 školních jídelen, součástí je i prádelna, jejíž provoz se

financuje z obecního rozpočtu. Celková kapacita školy je 22 tříd mateřských škol s 524 dětmi (MŠ Poděbrady 2015).

Mateřská škola Proftova je jednou ze součástí zmíněného právního subjektu se samostatnou vedoucí zodpovědnou za chod zařízení a kvalitu výchovné práce, a vlastním školním vzdělávacím programem. Kapacita MŠ Proftova je 73 dětí, děti jsou rozděleny do 3 heterogenních tříd (Kytičky, Sluníčka, Rybičky), provoz školy je celodenní (MŠ Poděbrady 2015). Škola sídlí v pro děti dostupné vzdálenosti (cca 15 minut) od sadů S. K. Neumanna v Poděbradech a navazujících lesních komplexů podél řeky Labe.

3.5 Průběh průzkumného šetření

Sběr dat proběhl ráno před začátkem programu, následně ihned po ukončení programu a poté 9 dní po provedení programu.

První část výzkumu proběhla v úterý 19. května 2015, děti vytvořily první kresbu, absolvovaly program lesní pedagogiky a vytvořily druhou kresbu. Program lesní pedagogiky provedený v rámci výzkumu byl složen ze základních aktivit lesní pedagogiky a obsahově přizpůsoben zvláštnostem cílové skupiny, zejména věku dětí. Program proběhl v sadech S. K. Neumanna v Poděbradech, Kostelní předměstí, poblíž starého funkcionalistického věžového vodojemu z let 1928–29 (Společenstvo vodárenských věží 2015).

Dopoledne bylo poznamenáno nepřízní počasí, kolem 9 hodiny začalo vytrvale pršet, děti však byly pro déšť dobře vybaveny, proto bylo v programu pokračováno. Před 10 hodinou déšť ustal, poté se v průběhu dopoledne objevilo několik dalších, i když drobnějších, přeháněk. Vzhledem k tomuto deštivému počasí, a nejistotě, jak se situace vyvine, však nebylo možné zajít s dětmi dále do lesa, bylo třeba zdržovat se v co nejbližší vzdálenosti od školy, na okraji sadů, aby bylo možné se v případě potřeby do mateřské školy rychle vrátit.

Součástí programu bylo několik přestávek na občerstvení (pitný režim) a ke konci na drobnou svačinu. Délka trvání programu v terénu byla 1 hodina a 30 minut. Jako doprovod se programu zúčastnila vedoucí učitelka mateřské školy.

Rodiče byli o specifikách programu informováni učitelkami školy předem, děti byly do lesa vhodně vybaveny – pevná obuv, dlouhé rukávy a nohavice, pláštěnka, dostatek tekutin.

Druhá část výzkumu proběhla ve čtvrtek 28. května 2015 v areálu mateřské školy, děti tvořily třetí kresbu.

Harmonogram výzkumu

Harmonogram prováděného výzkumu byl následující:

Den 1 – 19. květen 2015

8:20 h	vyzvednutí dětí (účastníků výzkumu) ze tříd, oblečení v šatně, včetně vybavení do lesa (batoh, pláštěnka)
8:40–9:15 h	tvorba první kresby na zahradě školy, včetně komentáře ke kresbě dětmi
9:15–9:30 h	svačina na zahradě školy
9:30–9:45 h	přechod na stanoviště programu lesní pedagogiky do sadů S. K. Neumanna
9:45–11:15 h	program lesní pedagogiky, proložený několika krátkými přestávkami (pitný režim) a ke konci na svačinu
11:15–11:30 h	návrat do mateřské školy
11:30–12:00 h	tvorba druhé kresby na zahradě školy, včetně komentáře ke kresbě dětmi

Den 2 – 28. květen 2015

9:00 h	vyzvednutí dětí ze tříd, oblečení v šatně
9:15–9:50 h	tvorba třetí kresby na zahradě školy, včetně komentáře ke kresbě dětmi
9:50–10:00 h	svlečení v šatně, odvedení dětí zpátky do tříd

Seznam realizovaných aktivit programu lesní pedagogiky

Během programu byly provedeny tyto aktivity:

Aktivita 1: Přivítání, úvodní kruh

Aktivita 2: Kdo myslíte, že jsem

Aktivita 3: Jak rostou stromy v lese

Aktivita 4: Odkud se berou semínka, z kterých rostou stromy

Aktivita 5: Les se také vychovává, jako děti

Aktivita 6: Proč jsou v lese ploty

Aktivita 7: Ukončení, závěrečná reflexe

Popis realizovaných aktivit programu lesní pedagogiky

Aktivita 1: Přivítání, úvodní kruh

Délka aktivity: 10 minut

Cíl aktivity: Označení dětí jmenovkami, naladění na les

Pomůcky: lepenka, fixa

Průběh aktivity:

- Na vhodném místě děti po příchodu do lesa děti utvoří kruh, vzhledem k počasí zůstaly stát, obvyklé je usazení dětí na pláštěnky, batůžky nebo karimatky.
- Lesní pedagog se dětem představí, pak se postupně představuje každé dítě, lesní pedagog zapisuje jména dětí na lepenku a označuje tak děti, aby je mohl oslovovat jménem.
- Mezitím každé dítě reaguje na otázky upomínající na les: s kým jsi byl/a naposledy v lese, chodíš do lesa rád/a, co jste tam dělali, viděl jsi někdy v lese nějaké zvíře, sbíráte v lese houby, co z nich vaříte, potkala/a jsi někdy v lese lesníka atd.

Aktivita 2: Kdo myslíte, že jsem

Délka aktivity: 5 minut

Cíl aktivity: Představení profese lesníka, vysvětlení rozdílu mezi lesníkem a myslivcem

Pomůcky: lesní pedagog je lesnicky oblečený, má lesnický klobouk

Průběh aktivity:

- Víte děti, kdo vás bude lesem provázet? Kdo jsem? Děti většinou odpovídají, že myslivec.
- Ne já nejsme myslivec, já jsem lesník...někdy se mi také říká hajný...
- Kdo je lesník a co dělá – být lesníkem je práce, jako když chodí paní učitelka do práce do školky, nebo mamka a taťka do práce... pracuje někdo z rodičů jako lesník? Jaké profese mají rodiče dětí?
- Představení profese lesníka – v čem spočívá a co v lese dělá.
- Oproti tomu myslivost je nejčastěji zájmová činnost, myslivec se stará o zvířata v lese.
- Myslivost často vykonávají i lesníci.

Aktivita 3: Jak rostou stromy v lese

Délka aktivity: 15 minut

Cíl aktivity: Uvědomit si dlouhý životní cyklus lesa, rozdílný od životního cyklu člověka

Pomůcky: žádné, je třeba vhodné lesní prostředí – s různě odstupňovanými věkovými fázemi růstu lesa

Průběh aktivity:

- V porostu s malými stromky (cca do 10 let věku).
- Kolik je vám let děti? Stromy jsou také různě staré...najdeme společně nějaký, který je stejně starý jako vy...
- Tak tenhle stromek by klidně mohl být váš kamarád ve školce a jít s vámi za rok do školy, je to taky předškolák.
- Každý najde stromek, který je stejně starý jako on.

- Pak děti hledají stromy miminka – malé semenáčky, popřípadě semínka (např. v dubovém porostu naklíčené žaludy), poté stromy staré jako paní učitelka, maminka, tatínek, dědeček, babička... v našem případě se podařilo pod duby najít mnoho žaludů, z nichž vyrážely klíčky či už větší semenáčky – každé dítě si takový žalud našlo.
- Poté jsou vyhledávány stromy babičky a dědečci, staré stromy – děti se upozorní, že na poměry lesa ale vlastně vůbec nejsou babičkami, jsou to teprve mladice a budou žít ještě jednou tak dlouho.

Aktivita 4: Odkud se berou semínka, z kterých rostou stromy

Délka aktivity: 25 minut

Cíl aktivity: Představení profese trhače semenného materiálu a jeho práce

Pomůcky: karabinky pro všechny děti, lano napnuté mezi několika stromy (lanová dráha), šátky na zavázání očí, látkové vaky (tašky), smrkové nebo borové šišky

Průběh aktivity:

- Kde se tu vzali stromová miminka – malé semenáčky?
- Správně, vyrůstají ze semínek, která jsme před chvílí našli.
- A odkud se vzala semínka – spadla ze stromů, nebo je zasadili lesníci.
- Semínka na stromech trhají trhači – lezou do korun stromů s velkými vaky a sbírají šišky nebo jiné plody lesních dřevin, z kterých se pak vyluští semínka.
- Vyzkoušíme si to – děti jsou trhači, vybaveny karabinami jako ve skutečnosti, po zaháknutí karabinky na lano napnuté mezi stromy se dětem zavážou oči, děti mají projít poslepu stezku po laně (lano se mezi stromy různě zvedá nahoru a dolů) u každého stromu, kolem nějž je lano obtočeno, musí poslepu přepnout karabinku na lano za procházející za kmenem, aby mohly v cestě pokračovat.
- Aktivita se dětem velmi líbila, někteří ji zkusili i několikrát.
- Karabinky dětem zůstaly jako dárek na památku.
- Když trhači zdolali kmen (vylezli po laně až do koruny – došli na konec lanové stezky), mohli začít s dalším úkolem.

- Na 4 stromech v širším okolí jsou uvázány látkové tašky v takové výšce, aby na ně děti rukou nedosáhly. Děti jsou opět trhači, rozděleny na 4 skupiny, mají za úkol sundat ze stromů vaky plné šišek, které trhači natrhali (vaky jsou o kousek výš, než na ně děti mohou dosáhnout, takže musí vymyslet strategii, jak se k nim dostanou).
- Nakonec se trhači s vaky sejdou v lesní školce u lesníka – a luští semínka ze šišek.
- V tašce děti našly několik borových šišek a jednu smrkovou, měly označit tu, která se od ostatních liší, pojmenovali jsme pak společně dřeviny, z nichž šišky pocházejí.

Aktivita 5: Les se také vychovává, jako děti

Délka aktivity: 15 minut

Cíl aktivity: Představení jedné z prací lesníka a dřevorubce – pěstebních výchovných zásahů

Pomůcky: lesnický klobouk, dřevorubecká přilba a rukavice, model motorové pily nebo ruční pilka, lesnický sprej (vyschlý)

Průběh aktivity:

- Jak děti vychovávají doma a v mateřské škole vás?
- Lesníci na les dohlíží v průběhu jeho celého života, vždy několik lesníků, protože na les je jeden lidský život příliš krátký.
- Les se vychovává, a to od mala, od mládí se uvolňují nadějně stromky, aby měly kolem sebe více prostoru, světla, živin, zároveň aby pěstovaný porost byl stabilní a odolný proti sněhu a větru.
- Děti si sednou „na bobek“, představují sazeničky lesních dřevin zasazené na paseku.
- Postupně stromky rostou – děti vstávají, rovnají záda, roztahují ruce.
- Náhle přiletí vichřice – stromky se ve větru ohýbají.
- Lesník zavolá dřevorubce, aby přišel mladý porost prořezat.
- Jedno z dětí představuje lesníka – má lesnický klobouk a sprej – značí stromy, které bude dřevorubec vyřezávat (lesník ví které, rozumí svému řemeslu).

- Dřevorubec má přilbu, rukavice, model motorové pily a vyřezává odstraněné stromy.
- Hra se 3 x opakovala, různé děti se v obou rolích vystřídaly.

Aktivita 6: Proč jsou v lese ploty

Délka aktivity: 15 minut

Cíl aktivity: Proč jsou v lese ploty – pozor, neříká se jim lesní školka, ale oplocenka

Pomůcky: kůže zvěře

Průběh aktivity:

- Proč je v lese plot – už jste ho někdy v lese viděli?
- Chrání mladé stromky před zvěří – srnkami, jeleny, muflony, daňky, zajícem – zvěř stromky ráda okusuje – jenže pak les neroste.
- Hra na oplocenku – děti utvoří pevný kruh, postaví se co nejbližší k sobě, 3–4 vybrané děti představují dle výběru nějakou spárkatou zvěř (srnku, jelena, muflona, daňka...).
- Zvěř se snaží dostat do oplocenky – prolomit hradbu dětí, plot – ostatní děti se tomu snaží zabránit.
- Hra se opakovala 4 x, aby se všechny děti vystřídaly v roli zvěře.
- Na závěr si děti prohlédly vyčiněné kůže různých druhů zvěře, např. ty, které se mohou chtít do oplocenky na malé stromky dostat (muflon, daněk), nebo jinak žijící v lese (divoké prase, liška, kuna).

V průběhu této aktivity byla zařazena krátká přestávka na svačinu. Vzhledem k opět začínajícímu dešti byl zahájen přesun zpět do mateřské školy, kde byla na zahradě provedena závěrečná aktivita.

Aktivita 7: Ukončení, závěrečná reflexe

Délka aktivity: 30 minut

Cíl aktivity: Rozloučení, rekapitulace jednotlivých aktivit a jejich poslání, tvorba druhé kresby

Pomůcky: papír, pastelky

Průběh aktivity:

- Aktivita proběhla na zahradě školy.
- Děti tvořily druhou kresbu na základě stejného zadání jako v prvním případě a popisovaly ji.

3.6 Získaná data a jejich interpretace

Byla provedena analýza zážitků a prvků lesnického kontextu v 15 různých trojicích kreseb, celkově ve 45 kresbách. Výstupy analýzy zobrazuje Příloha A. V kresbách bylo identifikováno 12 odlišných zážitků (Tab. 1) a 10 různých prvků lesnického kontextu (Tab. 2).

Tab. 1: Zážitky z programu lesní pedagogiky identifikované v kresbách dětí vytvořených po programu

Počet	Zážitek
1	Děšť
2	Dřevorubec
3	Kamarádi ze školky nebo děti samy v lese
4	Lano natažené mezi stromy
5	Lesník – stará se o les
6	Okusování stromů zvěří
7	Oplocenka (chránící malé stromky)
8	Plody a semena dřevin – zdůraznění
9	Stromy v lese (o kterých byla řeč)
10	Vak se šiškami na stromě
11	Zvěř žijící v lese (o které byla řeč)
12	Životní cyklus lesa (různě velké stromy podle stáří)
–	Žádný zážitek

Tab. 2: Prvky lesnického kontextu reflektující program lesní pedagogiky identifikované v kresbách dětí vytvořených před a po programu

Počet	Prvky lesnického kontextu
1	Hospodářský cyklus lesa
2	Lesnické zařízení – oplocenka (ochrana proti zvěři)
3	Obyvatelé lesa
4	Profese dřevorubce jako někoho, kdo těží stromy
5	Profese lesníka, jako někoho, kdo se stará o les
6	Profese trhače semenného materiálu lesních dřevin
7	Stromy v lese
8	Vliv zvěře na les (okus)
9	Životní cyklus lesa (semena, mladé a staré stromy)
10	Postava /myšlivce, který bydlí v chaloupce/ nebo hlídá les
–	Jiný fenomén
–	Žádný lesnický kontext

Děti po absolvování programu lesní pedagogiky zobrazovaly v kresbě motivy upomínající na to, co během programu lesní pedagogiky zažily, a to i více než týden po účasti na programu. Výsledky navíc potvrdily, že více než týden po absolvování programu tyto motivy znázorňovaly s nižší četností. Ihned po účasti na programu byl některý zážitek z celkových 12 vylišených zobrazen 36 x, více než týden po programu pouze 17 x. Navíc 5 dětí více jak týden po programu žádný zážitek z programu lesní pedagogiky již do své kresby nepromítlo. Tab. 3 uvádí četnosti znázornění zážitků z programu lesní pedagogiky v kresbách dětí.

Ihned po absolvování programu zaznamenaly děti do svých kreseb 36 zážitků, více než týden po programu o více než polovinu méně, a sice 16 zážitků. Všechny děti také ihned po programu alespoň 1 ze zážitků do kreseb zaznamenaly, více než týden po absolvování programu již 5 dětí (33,3 %) nezaznamenalo ani jeden zážitek.

Z analýzy vyplývá, že nejčastěji zobrazovaným zážitkem byla pro děti nepřízeň počasí. Déšť byl znázorněn na obrázcích téměř poloviny dětí (46,7 %), a to v době ihned po absolvování programu. Po více než týden déšť znázornily pouze 2 děti (13,3 %).

Tab. 3: Četnost zážitků z programu lesní pedagogiky znázorněných v kresbách

Zážitek	Ihned po programu	% dětí	9 dní po programu	% dětí
Děšť	7	46,7	2	13,3
Dřevorubec	2	13,3	1	6,7
Kamarádi ze školky nebo já v lese	4	26,7	0	0,0
Lano natažené mezi stromy	5	33,3	0	0,0
Lesník – stará se o les	5	33,3	7	46,7
Okusování stromů zvěří	3	20,0	1	6,7
Oplocenka (chránící malé stromky)	1	6,7	0	0,0
Plody a semena dřevin – zdůraznění	3	20,0	0	0,0
Stromy v lese (o kterých byla řeč)	1	6,7	1	6,7
Vak se šiškami na stromě	1	6,7	2	13,3
Zvěř žijící v lese (o které byla řeč)	4	26,7	1	6,7
Životní cyklus lesa (různě velké stromy podle stáří)	0	0,0	2	13,3
Četnost znázornění zážitku	36	240,0	17	113,3
Žádný zážitek	0	0,0	5	33,3
Počet dětí celkem	15		15	
Počet znázorněných zážitků celkem	11		8	

Pozn.: % jsou vypočtena vzhledem k celkovému počtu dětí (15), nikoli k celkovému počtu zážitků (36 a 17)

Dalšími nejčastěji zobrazovanými zážitky bylo lano natažené mezi stromy upomínající na aktivitu č. 4: *Odkud se berou semínka, z kterých rostou stromy*, a osoba lesníka, který se stará o les. Lano natažené mezi stromy většinou děti nekomentovaly, bylo patrné z obrázku, 2 děti ale k lanu dokreslily i sebe jako účastníky aktivity. Znázorňovaná či komentovaná osoba lesníka upomínala buď na aktivitu č. 6: *Proč jsou v lese ploty*, na aktivitu č. 2: *Kdo myslíte, že jsem* či na aktivitu č. 5: *Les se vychovává jako děti*. Oba zážitky vyjádřilo 5 dětí (33,3 %) ihned po absolvování programu, více než týden po absolvování programu lano natažené mezi stromy neznázornilo žádné dítě, osobu lesníka, který se stará o les, však dokonce 7 dětí (46,7 %).

Dále ihned po absolvování programu lesní pedagogiky 4 děti (26,7 %) v kresbě znázorňovaly zvířata, která žijí v lese, z toho 3 děti ta, o kterých se během programu mluvilo – srnku, kunu, lišku, jelena, zajíce; 1 dítě znázornilo navíc bobra. Více než týden po programu se zvíře žijící v lese objevilo pouze u 1 dítěte (6,7 %), a to srnka.

4 děti (26,7 %) spojily v kresbě svůj zážitek z lesa se svými kamarády, kteří se programu také zúčastnili, nebo do různých aktivit promítly samy sebe, a to ihned po

programu. Více než týden po absolvování programu už kamaráda či samo sebe v nějaké situaci nezobrazilo žádné dítě.

Dalšími zážitky, které zmínily 3 děti (20,0 %), bylo okusování lesních stromků zvěří odkazující na aktivitu č. 6: *Proč jsou v lese ploty* a znázornění plodů a semen lesních dřevin, které bylo předmětem aktivit č. 3: *Jak rostou stromy v lese* a č. 4: *Odkud se berou semínka, z kterých rostou stromy*. Na okusování stromků zvěří více než týden po programu pak odkázalo již jen 1 dítě (6,7 %), plody či semena lesních dřevin do svých kreseb nepromítlo žádné dítě.

2 děti (13,3 %) ve své kresbě ihned po programu zpracovaly téma dřevorubce z aktivity č. 5: *Les se také vychovává, jako děti*, více než týden po programu to bylo 1 dítě (6,7 %).

Další zážitky pak zmiňovaly děti už jen jednotlivě (6,7 %), a sice 1 dítě v kresbě ihned po programu znázornilo oplocenku připomínající aktivitu č. 6: *Proč jsou v lese ploty*, více jak týden po programu žádné dítě. Dále vaky trhačů se šiškami na stromě, aktivita č. 4: *Odkud se berou semínka, z kterých rostou stromy* více, než týden po programu zdůraznily 2 děti (13,3). Jedno dítě (6,7 %) také ihned po absolvování programu uvedlo název nakresleného stromu, o němž byla během programu řeč, více než týden po programu také jedno dítě (6,7 %).

Poslední zážitek znázornily 2 děti (13,3 %) až více než týden po účasti na programu, a sice různě velké stromy podle stáří odkazující na aktivitu č. 3: *Jak rostou stromy v lese*, ihned po programu tento zážitek nezaznamenalo žádné dítě.

Analýza dokládá, že ihned po absolvování programu děti zobrazovaly spíše silné zážitky z programu a aktuálně prožívané pocity. K silným zážitkům a aktuálním pocitům tedy patřilo deštivé počasí (7 x) a odkaz na chůzi se zavázanýma očima po lanové dráze (5 x), která děti velmi zaujala. Některé děti si ji během programu několikrát zopakovaly, zřejmě tento typ aktivity nebyl pro děti příliš obvyklý (překážková dráha v terénu, využití karabinek, a zvláště zavázané oči). Dále také zobrazovaly lesníka starajícího se o les (5 x) v různých souvislostech, a s vyšší četností i kamarády ze školky nebo sebe v situacích z proběhlého programu (4 x) a zvěř žijící v lese (4 x).

Pokud některý ze zážitků děti zobrazily i více než týden po účasti na programu, lze ho považovat za stálejší a trvalejší. Jednalo se zejména o lesníka starajícího se o les,

na něž ve svých kresbách více než týden po programu odkazovalo celých 7 dětí (46,7 %). Naopak předtím silný zážitek deštivého počasí se objevil pouze 2 x a na chůzi po laně si již nevzpomnělo žádné dítě. Žádné dítě také nezobrazilo kamarády ze školy nebo sebe v konkrétních situacích upomínající na program lesní pedagogiky. Zvíře žijící v lese, o kterém byla během programu řeč, bylo zobrazeno pouze 1 x.

Do kreseb děti dále promítaly nově nabyté poznatky o lese, které během programu lesní pedagogiky získaly. Prvky, později vylišené jako lesnický kontext, děti zobrazovaly i před absolvováním programu lesní pedagogiky, v celkovém počtu 19. Ihned po programu zobrazily 24 a více než týden po programu 23 prvky lesnického kontextu. Tab. 4 uvádí četnost zobrazování prvků lesnického kontextu v kresbách.

Tab. 4: Četnost prvků lesnického kontextu reflektujících program lesní pedagogiky znázorněných v kresbách

Prvky lesnického kontextu	Před programem	% dětí	Ihned po programu	% dětí	9 dní po programu	% dětí
Hospodářský cyklus lesa	0	0,0	0	0,0	3	20,0
Lesnické zařízení – oplocenka (ochrana proti zvěři)	0	0,0	1	6,7	0	0,0
Obyvatelé lesa	8	53,3	5	33,3	5	33,3
Profese dřevorubce jako někoho, kdo těží stromy	0	0,0	3	20,0	1	6,7
Profese lesníka, jako někoho, kdo se stará o les	1	6,7	4	26,7	7	46,7
Profese trhače semenného materiálu lesních dřevin	0	0,0	1	6,7	2	13,3
Stromy v lese	3	20,0	1	6,7	1	6,7
Vliv zvěře na les (okus)	0	0,0	3	20,0	1	6,7
Životní cyklus lesa (semena, mladé a staré stromy)	4	26,7	5	33,3	3	20,0
Postava /myšlivce, který bydlí v chaloupce/ nebo hlídá les	3	20,0	1	6,7	0	0,0
Četnost znázornění prvků lesnického kontextu	19	126,7	24	160,0	23	153,3
Jiný fenomén	1	6,7	0	0,0	1	6,7
Žádný lesnický kontext	0	0,0	2	13,3	3	20,0
Počet dětí celkem	15		15		15	

Pozn.: % jsou vypočtena vzhledem k celkovému počtu dětí (15), nikoli k celkovému počtu prvků lesnického kontextu (19, 24 a 23)

Z tabulky je patrné, že se v kresbách dětí prvky, poté zařazené do lesnického kontextu, objevily i **před absolvováním programu**. Jednalo se zejména o zobrazení zvířat obývajících les, a to u 8 dětí. U 4 dětí (26,7 %) se vyskytl životní cyklus lesa, jednalo se především o plody lesních dřevin. Před programem také 3 děti (20,0 %) jmenovaly zobrazené stromy. Stejný počet dětí (3; 20,0 %) měl s před programem s lesem spojenou postavu myslivce, která bydlí v zobrazené chaloupce nebo hlídá les.

Jedno dítě dále (6,7 %) zobrazilo profesi lesníka jako někoho, kdo se stará o les. Překvapivý byl obrázek dítěte (6,7 %), které nakreslilo bomby vybuchující v lese a požár v lese, který byl zařazen jako prvek s názvem jiný fenomén. Všechny děti však alespoň jeden prvek lesnického kontextu dle uvedených kategorií ve svých kresbách před absolvováním programu znázornily.

V druhé kresbě, vytvořené ihned po programu, byl nejčastěji znázorňován životní cyklus lesa, a to u 5 dětí (33,3 %), jednalo se o plody lesních dřevin, ale nově přibyl zobrazení různých věkových stupňů lesa. Se stejnou četností (5; 33,3 %) děti zobrazovaly také obyvatele lesa. Dále byla u 4 dětí (26,7 %) znázorněna profese lesníka jako někoho, kdo se stará o les, jednak v oblasti ochrany lesa – poškození lesa zvěří, jednak jako člověka organizující/provádějící těžební práce, a také v obecné péči o les. Dalšími zobrazenými prvky lesnického kontextu byly u 3 dětí (20,0 %) profese dřevorubce a vliv zvěře na les v podobě okusu lesních dřevin. Dřevorubec byl jednou zobrazen s motorovou pilou v ruce a dokonce s bezpečnostní přilbou, dále pak v podobě výsledku své profesní náplně. Další témata se objevovala již jednotlivě (6,7 %) – lesnické zařízení v podobě oplocenky, profese trhače semenného materiálu lesních dřevin, kdy byl zobrazen trhač včetně vaku se šiškami na stromě, jednou byl také zmíněn název stromu, objevila se také postava myslivce jako mylný koncept. 2 děti (13,3 %) ve svých kresbách nezaznamenaly žádný lesnický kontext.

Více, než týden po programu, byla nejčastěji zobrazovaným prvkem profese lesníka, který se stará o les, a to u 7 dětí (46,7 %). A to jako člověka působícího ve stejných oblastech jako v kresbách ihned po absolvování programu, v oblasti ochrany lesa – poškození lesa zvěří, organizujícího/provádějícího těžební práce a koncept obecné péče o les, jednou byl zobrazen mylně v podobě myslivce. Dále děti zobrazovaly obyvatele lesa, a to 5 (33,3 %). U 3 dětí (20,0 %) se v kresbách objevil životní cyklus lesa – vývojová stadia podle věku lesa a hospodářský cyklus lesa jako vědomí hospodářského koloběhu lesa. U 2 dětí (13,3 %) se v kresbě více než týden po

absolvování programu objevily prvky odkazující na profesi trhače semenného materiálu lesních dřevin v podobě vaků se šiškami na stromě. Jednotlivě se pak objevily 4 další prvky (6,7 %) – profese dřevorubce, zmínění názvu zobrazených stromů, vliv zvěře na les v podobě okusu a opět se objevil jiný fenomén v podobě bomb vybuchujících v lese a požáru v lese. 3 děti (20,0 %) více než týden po programu neznázornily žádný lesnický kontext.

Lze konstatovat, že při porovnání prvků lesnického kontextu před absolvováním a po absolvování programu došlo k jejich kvalitativnímu posunu, zejména při:

Zobrazení obyvatel lesa – ze zvířat uváděných před programem (sob, vlk, včely, liška, jelen, krtek, vrána, veverka, užovka, had, anakonda²) děti do kreseb po programu promítly témata absolvovaného programu lesní pedagogiky. Přestože po absolvování programu zobrazovaly děti obyvatele lesa s nižší četností, změnilo se ve druhé kresbě, ihned po absolvování programu, druhové spektrum zvířat na zvířata zmiňovaná během programu (zajíc, bobr, srnka, liška, kuna, jelen). Tento posun lze vnímat jako pozitivní, souvisel nejspíše pouze s aktuálností zážitku. Ve třetí kresbě více než týden po absolvování programu se totiž většina dětí vrátila ke svým „stereotypům“ a svým zřejmě oblíbeným a obvykle zobrazovaným zvířatům, připomínka témat programu se zde objevila pouze jednou (srnka).

Využití motivů životního cyklu lesa – zobrazení životního cyklu lesa odkazujícího na les jako soubor různě starých stromů včetně semenného materiálu se při srovnání před a po absolvování programu rozšířilo. Zatímco před absolvováním programu ho děti znázorňovaly pouze v podobě šišek visících na stromě (3 x) nebo padajících ze stromu (1 x), v kresbách po absolvování programu se vedle šišek na stromě (3 x) objevily např. i mladé stromky v oplocence (1 x), žaludy na stromě (1 x), stromy dědečci (1x), pidistrom (1) a máma strom a dítě strom (1 x).

Používání pojmů lesník a myslivec – před programem se u 3 dětí objevil odkaz na myslivce, který bydlí v chaloupce v lese nebo les hlídá. Zkušenosti s programy lesní pedagogiky s dětmi, a to nejen předškolního věku, potvrzují, že děti obecně spojují s péčí o les myslivce. Tento terminologicky a významově mylný koncept se projevil

² V případě anakondy a několikrát se opakujícímu zobrazení hadů u různých dětí je možné usuzovat na vliv návštěvy zoologické zahrady, již se mateřská škola zúčastnila v týdnu před provedením programu lesní pedagogiky.

i během tohoto průzkumného šetření. Pokud tedy děti vůbec předpokládají, že existuje profese, jejíž nositel má les na starosti a pečuje o něj, je to podle jejich soudu myslivce.

Povzbudivé proto je, že v druhé kresbě ihned po absolvování programu lesní pedagogiky došlo ke změně v chápání role myslivce a objevu konceptu lesníka jako toho, kdo se o les stará. Myslivce, který „hlídá les“, znázornilo pouze 1 dítě, navíc, 4 děti nově zavedli profesi lesníka. Tento trend přetrvával i v kresbě vytvořené více než týden po programu, profese lesníka byla v dětských kresbách vyjádřena u 7 dětí (46,7 %).

Rozlišení jednotlivých činností profese lesníka – před absolvováním programu byla profese lesníka vyjadřována dětmi pouze v obecném popisu zahrnující hlídání lesa/stromů. Po absolvování programu lesní pedagogiky se rozpětí činností profese lesníka v kresbách dětí zvětšilo.

Vedle obecného pojetí jeho práce – péče o les, se v kresbách a komentářích ihned po absolvování programu i více než týden po absolvování programu objevilo rozlišení jeho různých činností, na něž bylo během programu poukázáno. A sice provádění ochrany lesa proti poškození zvěří a provádění pěstební a těžební činnosti.

Rozšíření spektra prvků lesnického kontextu – prvky, zařazené do lesnického kontextu, se v kresbách dětí objevily i před absolvováním programu. Jednalo se celkem o 5 obecnějších prvků: obyvatelé lesa (8 dětí), profese lesníka (1 dítě), stromy v lese (3 děti), životní cyklus lesa (4 děti) a postava myslivce (3 děti).

V obou kresbách po absolvování programu je však spektrum prvků lesnického kontextu širší. V druhé kresbě, ihned po absolvování programu, děti zobrazily celkem 9 prvků lesnického kontextu, ve třetí kresbě, více než týden po absolvování programu, 8 prvků. Přibyly zejména profese dřevorubce (4 x), profese trhače semenného materiálu lesních dřevin (2 x), vliv zvěře na les (4 x), hospodářský cyklus lesa (3 x), lesnické zařízení (1 x) a zdůraznila se profese lesníka (11 x).

Průzkumné šetření přináší několik zajímavých výsledků. Při jejich prezentaci je proto třeba mít na paměti i určitá omezení průzkumu. A to zejména malý zkoumaný vzorek (N=15) a nutnost improvizace při realizaci programu lesní pedagogiky kvůli nepříznivému počasí – program proto nebyl proveden v klasickém lesním prostředí (podle Zákona č. 289/1995 Sb., § 2, písm. a), ale v městském lesoparku s travnatým

povrchem bez lesní půdy a podrostu, kde některé jevy navíc na děti působily rušivě a odváděly je od programu (procházky pejskařů, hlazení přiběhnuvšího psa, hluk přilehlé silnice, apod.). Výzkum byl dále prováděn kvalitativní výzkumnou metodou, je proto počítat i s určitou subjektivitou při konceptualizaci motivů v kresbách dětí.

Metoda analýzy figury-pozadí-aktivity z metodiky Činčery (2010) se pro tento účel ukázala jako praktická a vhodná, umožňuje detailní věcný rozbor obrázku a dobrou konceptualizaci zobrazených motivů.

Bylo by proto určitě prospěšné výzkum zopakovat s větším počtem účastníků ve standardizovaném (ideálně shodném) lesním prostředí a vyhodnotit výsledky statisticky. V rámci nového výzkumu by bylo prospěšné:

- zaměřit se mj. na podíl četnosti a specifika jednotlivých motivů podle pohlaví dětí,
- analyzovat, jak se do motivů v kresbách promítá skutečnost, že si dítě vyzkoušelo nebo nevyzkoušelo roli lesníka nebo dřevorubce během aktivity č. 5: *Les se také vychovává, jako děti*, zda dřevorubce v kresbách po programu nakreslil pouze ten, kdo ho také během aktivity znázorňoval, nebo ho nakreslily i jiné děti,
- odrušit prostředí odvádějící pozornost dětí při vytváření kreseb (zahradka školy lákající k hraní) – klidné místo bez rušivých vlivů, ideálně místnost vyhrazená pouze pro tento účel, dostatek místa pro každého z dětí, aby nebylo možné motivy „opisovat“,
- přidat čtvrtý termín vytváření kresby, cca půl roku po účasti na programu, pro hodnocení dlouhodobějších poznatků,
- zvážit, zda by nebylo vhodné, aby s dětmi všechny kresby realizoval jiný člověk, než ten, který je provede jako lesní pedagog programem v lese, aby jim při kreslení „lacino“ neevokoval proběhlý program,
- sledovat, jaké podněty a vjemy získávají děti v mateřské škole v období vytváření kreseb, a celkově sledovat program mateřské školy, aby bylo možné zhodnotit, které zážitky a jakým způsobem do kreseb opravdu promítly.

3.7 Vyhodnocení hypotéz

Vyhodnocení hypotézy 1

Hypotéza 1: Děti po absolvování programu lesní pedagogiky použijí v kresbě motivy upomínající na to, co během programu lesní pedagogiky zažily, a to i více než týden po účasti na programu, i když pravděpodobně s nižší četností, než okamžitě po programu.

Tab. 5: Vyhodnocení hypotézy 1

	Ihned po programu	9 dní po programu
Četnost znázornění zážitků	36	17

Hypotéza 1 byla potvrzena. Děti po absolvování programu lesní pedagogiky použily v kresbě motivy upomínající na to, co během programu lesní pedagogiky zažily, a to i více než týden po účasti na programu. Výsledky navíc potvrdily, že více než týden po absolvování programu tyto motivy znázorňovaly s nižší četností, ihned po účasti na programu byl některý zážitek z celkových 12 vylišených zobrazen 36 x, více než týden po programu pouze 17 x. Navíc 5 dětí více jak týden po programu žádný zážitek z programu lesní pedagogiky již do své kresby nepromítlo.

Vyhodnocení hypotézy 2

Hypotéza 2: Děti po absolvování programu lesní pedagogiky použijí v kresbě více prvků lesnického kontextu než před absolvováním programu, a to i více než týden po účasti na programu, i když pravděpodobně s nižší četností, než okamžitě po programu.

Tab. 6: Vyhodnocení hypotézy 2

	Před programem	Ihned po programu	9 dní po programu
Četnost znázornění prvků lesnického kontextu	19	24	23

Hypotéza 2 byla potvrzena. Děti po absolvování programu lesní pedagogiky použily v kresbě více prvků lesnického kontextu, než před absolvováním programu, a to i více než týden po účasti na programu. Bylo také zjištěno, že více než týden po absolvování programu nebyla četnost zobrazených prvků lesnického kontextu výrazně nižší, než ihned po absolvování programu. Z celkových 10 vylišených prvků lesnického kontextu byla četnost jejich zobrazení ihned po absolvování programu 24, přičemž více než týden po programu byla nižší pouze o 1, a to 23.

Závěr

Lesní pedagogika je program, který se odehrává v lese, s lesníkem, o lese a práci lesníků. V České republice se rozvíjí od konce 90. let 20. století. Průvodce lesem je při lesní pedagogice lesník – odborník s lesnickým vzděláním nebo praxí. Lesní pedagogika využívá metod zážitkové pedagogiky, prožitku lesního prostředí a přírody. Naplňuje koncept vzdělávání pro udržitelný rozvoj. Velký potenciál má také v oblasti speciální pedagogiky při práci se skupinami se speciálními vzdělávacími potřebami.

Cílem práce bylo lesní pedagogiku charakterizovat a zmapovat její vliv na děti předškolního věku. Pro tento účel byla upravena a využita metodiky Činčery aj. (2010). Proběhlo hodnocení dětských kreseb vytvořených před účastí na programu, ihned po a více než týden po účasti na programu lesní pedagogiky. Průzkumného šetření se účastnilo 15 dětí předškolního věku z MŠ Proftova 309 v Poděbradech. Jedna z technik dotazování, rozhovor s dětmi, byla využita pro zpřesnění analýzy kreseb.

Při analýze kreseb bylo zjišťováno, jakým způsobem program lesní pedagogiky ovlivnil výtvarné vyjádření dětí. A to s ohledem na nově získané zážitky a poznatky, a zda si děti tyto zážitky a poznatky vybaví i více než týden po účasti na programu.

Děti ve svých kresbách zpracovaly všechny tematicky nosné aktivity programu. Ihned po absolvování programu děti zobrazovaly spíše silné zážitky z programu a aktuálně prožívané pocity, kdežto více než týden po absolvování programu se již jednalo o stálejší a déle přetrvávající zážitky. Potvrdila se hypotéza, že více než týden po programu se spektrum zobrazených zážitků zúžilo a také se snížila jeho celková četnost.

Přes snížení celkové četnosti zážitků a zúžení jejich spektra lze konstatovat, že nejvýznamnější poselství lesní pedagogiky se v dětských kresbách projevilo i více než týden po účasti na programu, a to se zvýšenou četností. Jedná se o zážitek profese lesníka, který je odborníkem, jenž se vyzná v péči o les, a musí umět obsáhnout široké spektrum dovedností.

V rámci hodnocení prvků lesnického kontextu bylo oproti předpokladu zjištěno, že více než týden po absolvování programu byla četnost zobrazených prvků lesnického kontextu obdobná jako ihned po absolvování programu. Dále bylo zjištěno, že vylišené prvky lesnického kontextu děti ve svých kresbách zobrazovaly i před účastí na

programu. Při jejich srovnání před absolvováním a po absolvování programu však došlo ke kvalitativnímu posunu jejich znázornění, a to při zobrazení obyvatel lesa, využití motivů životního cyklu lesa, používání pojmů lesník a myslivec, rozlišení různých činností práce lesníka a rozšíření spektra prvků lesnického kontextu.

Návrhy opatření

K cílům lesní pedagogiky patří mj. nalákat děti do přírody a získat je pro les. Formou zážitku prohloubit jejich znalosti o lesním ekosystému a významu lesa pro člověka. Ze zkušeností lesníků, kteří lesní pedagogiku provádějí, je zřejmé, že dnešní děti toho o lese příliš nevědí. Neví, jak se do lesa správně obléci, jaký druh obuvi zvolit, domnívají se, že klíště je „hmyz velikosti chrousta“, který na ně zákeřně skočí ze stromu. Lesníka vnímají jako někoho, kdo lesu obecně škodí, nemají představu o tom, jakou práci lesníci zastávají a jaké znalosti a dovednosti musí mít, a že krása dnešních lesů je výsledkem právě jejich práce. Pokud přijde řeč na těžbu stromů, obvykle říkají, že kácet stromy je špatné, že to lesu „ubližuje“. Přitom dřevo jako materiál se líbí téměř všem. Na otázku, odkud by tedy dřevo bez kácení stromů získali, odpovídají, že by si ho došli koupit do obchodu.

Lesní pedagogika je jeden ze způsobů, jak dětem ukázat „realitu“ života v lese, s lesem a lesníky, a přímo v praxi a na příkladu lesa v nich podpořit výchovu člověka k dlouhodobě udržitelnému způsobu života na příkladu lesa. V ČR zatím není reálné, aby každé dítě v průběhu školní docházky alespoň jednou les s lesníky navštívilo. A to zejména z důvodů kapacitních, lesní pedagogové obvykle vykonávají svou práci jako lesníci v lese a lesní pedagogiku provádějí často nad rámec své pracovní doby ve svém volném čase. Přesto nelze než doporučit učitelům zejména mateřských a základních škol, aby program lesní pedagogiky v rámci environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty a vzdělávání pro udržitelný rozvoj se svou třídou navštívili.

Velký potenciál má lesní pedagogika především ve speciálně-pedagogické oblasti. Pokud běžné děti málo chodí do lesa a do přírody, u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami je to patrné ještě více. Jak bylo doloženo výše, pobyt v přírodě a blahodárné působení zeleně na organismus může vykonat svůj díl práce. Bylo by proto dobré hledat způsoby, jak přírodu obecně využít v rámci výchovy a vzdělávání u dětí s různými druhy speciálních potřeb. Pokusit se nahradit činnosti uvnitř budovy obdobnými aktivitami provozovanými venku v přírodě, umělé pomůcky nahradit tím, co může příroda poskytnout. Zároveň provést seriózní výzkum, zda budou tyto nové aktivity venku pro děti opravdu podpůrné, které, a jakým způsobem. Je zde prostor pro vytvoření celé metodiky, seznamu pomůcek a aktivit, které by mohli speciální

pedagogové a další, pracující s těmito dětmi, vzít a bez dalších úprav či přemýšlení podle nich začít pracovat.

Zároveň se zde otvírá prostor pro lesníky – lesní pedagogy k načrtnutí širšího spektra konkrétních postupů, jak obohatit aktivity lesní pedagogiky o promyšlenou práci s účastníky se speciálními vzdělávacími potřebami tak, aby pro ně byly prospěšné nejen z pohledu úspěšně provedeného programu lesní pedagogiky, ale dokázaly zároveň přispět k rozvoji konkrétních dílčích funkcí těchto dětí.

Seznam použitých zdrojů

ANON, 2015. Týden lesů 2015. Ochrana lesa – les užitečný všem [online]. [vid. 16. 5. 2015]. Dostupné z:

<http://www.lesnipedagogika.cz/data/web/download/letacek-skladacka-pro-web.pdf>

BRATMAN, G. N., DAILY, G. C., LEVY B. J., GROSS, J. J., 2015. The benefits of nature experience: Improved affect and cognition. *Landscape and Urban Planning*. vol. 138 (6): 41–50. ISSN 0169-2046.

BŘEZOVJÁK, Š., JANKOVSKÁ, Z., 2007. Člověk a les v průběhu věků. *Vesmír*, roč. 86, č. 3, s. 154–159. ISSN 1214-4029.

ČINČERA, J., 2008. Výchova k udržitelnému rozvoji: mýtus nebo nová vlna? *Envigogika* [online], roč. 3, č. 1 [vid. 16. 3. 2015]. ISSN 1802-3061. Dostupné z: <http://www.envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/25>

ČINČERA, J., aj., 2011. *Vzdělávání pro udržitelný rozvoj (VUR). Opatření pro roky 2011 a 2012 ke Strategii vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky (2008–2015)* [online]. [vid. 17. 4. 2015]. Dostupné z: http://www.vur.cz/export/system/galleries/vur/download/12fc17ee-3f66-11e0-b475-00047597fda9/Akxnx_plxn_VUR_na_lxta_2011-2012.pdf

ČINČERA, J., KOMÁRKOVÁ, M., 2010. Využití kresby jako prostředku evaluace programu na rozvíjení environmentální senzitivity mladších dětí. *Envigogika* [online], roč. 5, č. 2 [vid. 10. 3. 2015]. ISSN 1802-3061. Dostupné z: <http://www.envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/53>

ČINČERA, J., 2013. Metodika pro hodnocení environmentální výchovy pro předškolní a mladší školní věk. *Envigogika* [online], roč. 8, č. 5 [vid. 16. 4. 2015]. ISSN 1802-3061. Dostupné z: <http://www.envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/413>

DLOUHÁ, J., ŠREMER, P., DLOUHÝ, J., 2011. Proces životního prostředí pro Evropu – 20 let po Dobříši. *Envigogika* [online], roč. 6, č. 2 [vid. 16. 4. 2015]. ISSN 1802-3061. Dostupné z: <http://www.envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/344/348>

Forestpedagogics.eu [online]. [vid. 30. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.forestpedagogics.eu>

GUSTAFSSON, E., SZCZEPANSKI, A., NELSON, N. GUSTAFSSON, A., 2011. Effects of an outdoor education intervention on the mental health of schoolchildren. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning* [online]. ISSN 1754-0402 [vid. 21. 6. 2015]. Dostupné z: http://naturstyrelsen.dk/media/nst/Attachments/GustafssonAsz_in_press_JAEOL.pdf

HARKABUS, Š., MARUŠÁKOVÁ, L., 2007. Principy lesní pedagogiky. In: PAWS. *Učebnice PAWS. Version 1.0* [online]. s. 64–81. [vid. 15. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.paws-europe.org/products.php>

HERMANNOVÁ, N., 2009. *Les jako prostředí pro výchovu žáků 1. stupně základní školy. Bakalářská práce*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, Katedra pedagogiky.

JANČAŘÍKOVÁ, K., KAPUCIÁNOVÁ, M., 2012. Environmentální výchova vpředškolním věku – hledání optimální podoby. *Envigogika* [online], roč. 7, č. 1 [vid. 16. 3. 2015]. ISSN 1802-3061. Dostupné z: <http://www.envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/71>

JANÍKOVÁ, M., aj., 2009. *Výzkum výuky – tematické oblasti, výzkumné přístupy a metody*. 1. vyd. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-180-5.

JANKOVSKÁ, Z. 2015. Ústní sdělení (2015-05-29)³.

KAPUCIÁNOVÁ, M. 2010. Výzkumy a studie o vlivu pohybu a pobytu v přírodě. In: *Toulcův dvůr* [online]. Listopad 2010 [vid. 21. 6. 2015]. Dostupné z: <http://www.toulcuvdvur.cz/vzdelavani/materska-skola/informace-pro-rodice/o-co-usilujeme>

KOLLÁRIKOVÁ, Z., PUPALA, B. (eds), 2001. *Předškolní a primární pedagogika. Předškolní a elementární pedagogika*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-585-7.

³ Údaje citované jako ústní sdělení Jankovské (2015) jsou převzaty z podkladů ke Zprávě o stavu lesa a lesního hospodářství ČR k 31. 12. 2014, z kapitoly 8.3 Vzdělávání dětí a mládeže v oblasti lesního hospodářství, myslivosti, rybářství a včelařství 2014. Zpráva však bude vydána až v průběhu léta/podzimu 2015, v době odevzdání této práce (červen 2015) ji tedy nebylo možné jako zdroj citovat.

KONDLER, V., 2014. *Využití lesní pedagogiky v environmentální výchově na základní škole. Bakalářská práce.* Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Ústav pedagogiky a sociálních studií.

KRAJHANZL, J., 2013a. Děti a příroda: období dětského vývoje z hlediska environmentální výchovy. *Český portál ekopsychologie* [online]. Aktualizováno 2. 8. 2013 [vid. 10. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.ekopsychologie.cz/citarna/studie/deti-a-priroda-obdobi-detskeho-vyvoje/>

KROUFEK, R., KROUFKOVÁ, J., 2014. *Environmentální výchova v MŠ. Studijní opora kurzu Environmentální rozměr polytechnicky orientovaného vzdělávání v MŠ* [online]. [vid. 5. 3. 2015]. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně. Dostupné z: http://projekty.ujep.cz/podpuc/wp-content/uploads/2014/06/Enviromentalni_vychova_v_MS.pdf

KULHAVÝ, V., 2008. *Psychologická východiska environmentální výchovy. Bakalářská diplomová práce.* Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra psychologie.

LEBLOVÁ, E., 2012. *Environmentální výchova v mateřské škole.* 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0094-9.

LESKOVCOVÁ, M., MATOUŠKOVÁ PRYLOVÁ, L., PALACKÁ, A., 2012. *Environmentální výchova v České republice a v EU, systém environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty.* 1. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. ISBN 978-80-87472-42-2.

Lesní pedagogika [online]. [vid. 15. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.lesnipedagogika.cz>

LUKÁŠOVÁ, V., 2015. Lesní pedagogika je šancí předat společnosti informace pro její rozhodování o lesích. *Lesnická práce*, roč. č. 94, č. 1, s. 16–19. ISSN 0322-9254.

MACHAR, I., aj., 2009. *Úvod do ekologie lesa a lesní pedagogiky pro učitele přírodopisu a environmentální výchovy.* 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-2357-9.

MARUŠÁKOVÁ, L., aj. 2010a. *Lesná pedagogika krížom cez Európu*. Zvolen: Národné lesnícké centrum – Ústav lesníckého poradenstva a vzdelávania. ISBN 978-80-8093-119-3.

MARUŠÁKOVÁ, L., 2010b. *Lesná pedagogika. Príručka pre lesných pedagógov*. Zvolen: Národné lesnícké centrum – Ústav lesníckého poradenstva a vzdelávania. ISBN 978-80-8093-121-6.

MARVÁN, M., 2012. *Lesní pedagogika a její využití v projektové výuce přírodopisu na 2. stupni základních škol. Diplomová práce*. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Katedra biologie.

Mezistromy.cz: Lesní pedagogika [online]. [vid. 25. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.mezistromy.cz/cz/vzdelani/lesni-pedagogika>

MC BRIDE, D. L., 2012. Children and Outdoor Play. *Journal of Pediatric Nursing* 27 (4): 421, 422. ISSN 0882-5963.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY, 2008. *Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky (2008–2015)* [online]. [vid. 19. 4. 2015]. Dostupné z: [http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/strategie_vzdelavani/\\$FILE/OEV-Strategie_VUR_%C4%8CR-20080808.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/strategie_vzdelavani/$FILE/OEV-Strategie_VUR_%C4%8CR-20080808.pdf)

MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ, 2014. *Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství České republiky v roce 2013*. Praha: Ministerstvo zemědělství. ISBN 978-80-7434-153-3.

MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ, 2005. *Strategie pro vzdělávání pro udržitelný rozvoj přijatá na Zasedání na vysoké úrovni ministerstev školství a životního prostředí, Vilnius, březen 2005. Pracovní materiál Mezirezortní pracovní skupiny pro EVVO při MŽP* [online]. [vid. 19. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/esd/strategytext/strategyinczech.pdf>

MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ, 2008. *Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO)* [online]. Aktualizováno 30. 10. 2008 [vid. 17. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/metodicky-pokyn-msmt-k-zajisteni-environmentalniho>

MŠ Poděbrady [online]. [vid. 25. 5. 2015]. Dostupné z: <http://ms.mesto-podebrady.cz/>

PALACKÁ, A., 2015. *Úloha lesní pedagogiky v současném školském systému* [online]. [vid. 11. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.mezistromy.cz/userdata/download/lesni-pedagog/uloha-lesni-pedagogiky-v-soucasnem-skolskem-systemu-long.pdf>

PAWS, 2007. *Paws Koncepce Semináře. Version 1.0. Příručka pro vedoucí semináře k vzdělávacímu kurzu pro lesní pedagogiku* [online]. [vid. 21. 6. 2015]. Dostupné z: <http://www.paws-europe.org/products.php>

ROE, J., ASPINALL, P., 2011. The restorative outcomes of forest school and conventio-nal school in young people with good and poor behaviour. *Urban Forestry & Urban Gre-ening* 10 (3): 205–212. ISSN 1618-8667.

SDRUŽENÍ LESNÍCH PEDAGOGŮ ČR, 2015. Lesní pedagogika, fenomén doby a požadavek doby. In: *Střední lesnická škola v Hranicích* [online]. [vid. 17. 5. 2015]. Dostupné z: <http://www.slshranice.cz>

SPOLEČENSTVO VODÁRENSKÝCH VĚŽÍ, 2015. Věžový vodojem Poděbrady. In: *Vodárenské věže* [online]. [vid. 28. 5. 2015]. Dostupné z: http://www.vodarenskeveze.cz/Podebrady_02/Podebrady_02.html

SYNEK, M., ŽATKA, R., 2012. *Environmentální výchova v terénu*. 1. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. ISBN 978-80-87472-22-4.

UNECE, 2015. Forest Communicators' Network. In: *United Nations Economic Comission for Europe* [online]. [vid. 21. 5. 2015]. Dostupné z: <http://www.unece.org/forests/information/fcn.html>

VÁGNEROVÁ, M., 2012. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. dopl. A přeprac. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.

VÁGNEROVÁ, M., VALENTOVÁ, L., 1991. *Psychický vývoj dítěte a jeho variabilita*. Praha: univerzita Karlova. ISBN 80-7066-384-7.

VOŠAHLÍKOVÁ, T., 2010. Využití metodiky Josepha Cornella (nejen) v lesní mateřské škole. In: *Metodický portál RVP: Metodický portál inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. Aktualizováno 5. 8. 2010 [vid. 12. 5. 2015]. ISSN 1802-4785. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/9321/vyuziti-metodiky-josepha-cornella-nejen-v-lesni-materske-skole.html/>

VÝZKUMNÝ ÚSTAV PEDAGOGICKÝ V PRAZE, 2006. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání 2004* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický. ISBN 80-87000-00-5. [vid. 19. 4. 2015] Dostupné z: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PV-2004.pdf

Vzdělávání pro udržitelný rozvoj [online]. [vid. 10. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.vur.cz/uvod>

Zákon č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně a doplnění některých zákonů. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 1995 [vid. 30. 3. 2015]. Dostupné z: <http://eagri.cz/public/web/mze/lesy/lesnictvi/legislativa/zakony-a-vyhlaskey/uplna-zneni/ obsah cz mze ministerstvo-zemedelstvi legislativa Legislativa-MZe uplna-zneni zakon-1995-289-viceoblasti.html>

Zákon č. 563/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2004 [vid. 27. 4. 2015]. Dostupné z: <https://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=58473&nr=563~2F2004&rpp=15#local-content>

Seznam příloh

PŘÍLOHA A: Analýza motivů figur, pozadí a aktivit před programem a po programu

PŘÍLOHA B: Souhlas s využitím kresby mého dítěte pro účely bakalářské práce

PŘÍLOHA C: Ukázky dětských kreseb

PŘÍLOHA A: Analýza motivů figur, pozadí a aktivit před programem a po programu

Pozn: Figury či interakce, které nejsou zobrazeny v kresbách, ale byly zmíněny ve spontánním komentáři dětí, jsou pro snadnější odlišení ohraničeny tímto typem závorky /.../

Obrázek	Figura	Pozadí	Aktivita	Komentář dítěte k obrázku	
Klárka	Jabloň 1 x Křoví 1 x Domeček	Obloha, slunce	V chaloupce bydlí myslivec Chystá se na déšť, bude bouřka	V chaloupce bydlí myslivec, který chce jít ven, ale nemůže, protože bude bouřka; jablíčka na stromě, křoví	Před progra mem
	Listnatý strom 1x (zdůrazněné listy) Ptáček Lesník Domeček	Tráva na zemi, mrak na obloze, déšť	Z mraku prší Pták letí Lesník jde ohlídat les, pak se jde schovat do chaloupky	Mrak prší a ptáček, je tam lesník, šel si prohlédnout, jestli někdo nežere stromy, třeba zajíc nebo bobr, prší, tak se jde schovat do chaloupky	Ihned po progra mu
	Listnaté stromy 2 x (v jednom otvor) Domeček	Mrak na obloze, déšť	Z mraku prší (V otvoru bydlí veverka)	Prší tam, dům, abychom se mohly schovat, my děti, stromy a díra, kde bydlí veverka	9 dní po progra mu

Zážitek Ihned po programu <ul style="list-style-type: none"> - Déšť - Lesník – stará se o les (hlídá proti okusu) - Okusování stromů zvěří - Zvěř v lese (bobr, zajíc) 9 dní po programu <ul style="list-style-type: none"> - Déšť 				Prvky lesnického kontextu Před programem <ul style="list-style-type: none"> - Profese myslivce, který bydlí v chaloupce (zřejmě bez ohledu na to, kdo je lesník x myslivec) Ihned po programu <ul style="list-style-type: none"> - Profese lesníka jako někoho, kdo se stará o les (hlídá před okusem zvěří) - Vliv zvěře na les (okus) - Obyvatelé lesa (zajíc, bobr) 9 dní po programu <ul style="list-style-type: none"> - Žádný 	
Teri	Sob Jehličnaté stromy (nejspíše) 5 x	Polární záře, sníh	Sněží na soba i smrky Na obloze je polární záře	Sob a sníh a polární záře a sníh a smrky	Před progra mem
	Srnka Lesník Oplocenka s malými stromky Listnatý strom 1 x (budka pro ptáky)	Žádné	Lesník hlídá les před srnkou	Lesník říká srnce, že nemůže na stromky, na ty malý za ohrádkou; budka pro ptáky, lesník má fousy	Ihned po progra mu

	Jehličnaté stromy 6 x Listnaté stromy (nejspíše) 2 x Na jednom listn. ptáček a hnízdo s mládřátky Krabička s konfetami Padající konfety	Sluníčko	Ptáček sype konfety Narodila se mu mládřata	Ptáček sype ze stromu konfety, našel je na zemi, krabičky od konfet, sype konfety, protože se mu narodila malá ptáčátka, smrky v lese	9 dní po programu
Zážitek Ihned po programu <ul style="list-style-type: none"> – Oplocenka chrání malé stromky – Lesník – stará se o les (hlídá proti okusu) – Zvěř žijící v lese (srnka) – Okusování stromů zvěří 9 dní po programu <ul style="list-style-type: none"> – Žádný 			Prvky lesnického kontextu Před programem <ul style="list-style-type: none"> – Stromy v lese (smrky) – Obyvatelé lesa (sob) Ihned po programu <ul style="list-style-type: none"> – Profese lesníka jako někoho, kdo se stará o les (hlídá před okusem zvěří) – Vliv zvěře na les (okus) – Obyvatelé lesa (srnka) – Lesnické zařízení – oplocenka (ochrana proti zvěří) – Životní cyklus lesa (semena, mladé a staré stromy) 9 dní po programu <ul style="list-style-type: none"> – Stromy v lese (smrky) 		

Bobeš	Vlk Jehličnaté stromy (nejspíše) 2 x Ptáček Včelí hnízdo na stromě	Sluníčko Voda (rybníček?)	Včely létají Ptáček sedí na stromě Vlk číhá	Vlk, úl a včely, ptáček, vlk číhá na zvíře	Před progra mem
	Jehličnaté stromy (nejspíše) 2 x (na jednom žaludy) Lano napnuté mezi stromy Dřevorubec s motorovou pilou	Sluníčko	Dřevorubec kácí strom, je vybaven přilbou Na stromě rostou žaludy	Dřevorubec seká stromy, helma, provaz, a žaludy na stromě	Ihned po progra mu
	Listnaté stromy (nejspíše?) 3 x (dospělé) 1 x malý (v jednom otvor pro veverku, na jednom vaky se šiškami) Domeček	Žádné	Žádná (pouze z popisu – v domečku bydlí dřevorubec)	Stromy, na nich pytlíky se šiškami, pidistrom, normální strom a strom s dírou pro veverku, v domečku je motorová pila, bydlí tam dřevorubec	9 dní po progra mu

Zážitek Ihned po programu <ul style="list-style-type: none"> – Plody a semena dřevin (žaludy) – Lano natažené mezi stromy – Dřevorubec (kácí strom, motorová pila) 9 dní po programu <ul style="list-style-type: none"> – Životní cyklus lesa (různě velké stromy podle věku) – Vaky se šiškami na stromě – (Dřevorubec /motorová pila dřevorubec v domečku/) 		Prvky lesnického kontextu Před programem <ul style="list-style-type: none"> – Obyvatelé lesa (vlk, včely) Ihned po programu <ul style="list-style-type: none"> – Životní cyklus lesa (semena, mladé a staré stromy) (žaludy, MYLNÉ – na jehličnatém stromě) – Profese dřevorubce jako někoho, kdo těží stromy (včetně bezpečnostní přilby) 9 dní po programu <ul style="list-style-type: none"> – Životní cyklus lesa (semena, mladé a staré stromy) – Profese trhače semenného materiálu lesních dřevin (vaky na stromě) 			
Eliška Eli	Listnatý strom 1 x Liška Jelen	Mrak a sluníčko	Není žádná	Liška, jelen, strom, mrak	Před programem
	Jehličnatý strom (nejspíše) se šiškami Eliška Ptáček	Mrak, déšť	Z mraku prší na Elišku	Strom a na něm šišky, to jsem já Eliška, prší na mě, ptáček	Ihned po programu
	Listnatý strom 1 x Keř 1 x Liška	Sluníčko	Není žádná	Strom, liška, keř	9 dní po programu

Zážitek Ihned po programu <ul style="list-style-type: none"> – Déšť – Plody a semena dřevin – šišky na stromě 9 dní po programu <ul style="list-style-type: none"> – Žádný 		Prvky lesnického kontextu Před programem <ul style="list-style-type: none"> – Obyvatelé lesa (liška, jelen) Ihned po programu <ul style="list-style-type: none"> – Životní cyklus lesa (semena, mladé a staré stromy) 9 dní po programu <ul style="list-style-type: none"> Obyvatelé lesa (liška) 			
Zuzanka	Jehličnatý strom 1 x (ohnutý) se šiškami Listnatý strom 1 x Vrána na jehl. stromě Krtek	Vrány, obloha, hnědá zem	Krtek vylézá z hromádky, strom se ohýbá ve větru, vrána krmí mláďata	Krtek, vrána krmí miminka, královna vran a ostatní sluhy, fouká vítr a strom se ohýbá	Před progra mem
	Listnatý strom 1 x s vakem se šiškami Zuzanka	Děšť	Zuzanka má radost, sundává vak se šiškami ze stromu, je zmoklá	To jsem já, jsem trhač, sundávám pytel se šiškami, prší a mám radost, že jsem mokrá	Ihned po progra mu
	Listnaté stromy 3 x (1 velký, 1 malý a jeden ještě menší) Vrána na stromě v hnízdě	Sluníčko, obloha, tráva, řeka	Vrána krmí mláďata	Máma strom, sestra strom, dítě strom, máma vrána na stromě a 2 malá mláďátka, máma má radost, že má kamaráda, řeka a malá cesta – vede do hlubokého lesa	9 dní po progra mu

Zážitek Ihned po programu <ul style="list-style-type: none"> – Vak se šíškami dřevin na stromě, trhač – Déšť 9 dní po programu <ul style="list-style-type: none"> – Životní cyklus lesa 		Prvky lesnického kontextu Před programem <ul style="list-style-type: none"> – Obyvatelé lesa (krtek, vrána) Ihned po programu <ul style="list-style-type: none"> – Profese trhače semenného materiálu lesních dřevin (vaky, trhač) 9 dní po programu <ul style="list-style-type: none"> – Životní cyklus lesa (semena, mladé a staré stromy) Obyvatelé lesa (vrána) 			
Tonička	Jehličnatý strom 1 x (ozdobený jako na Vánoce) 2 hadi (užovky) Veverka (modrá)	Obloha, tráva, (duha)	1 užovka se plazí, 1 je stočená Veverka louská oříšky	V lese je had užovka, to modré je veverka – louská oříšky, stromeček ozdobený jako na Vánoce, a nahoře duha	Před programem
	Jehličnatý strom 2 x (1 se šíškami) Lano natažené mezi stromy Děti (Veverka)	Mrak s blesky, déšť	Z mraku prší a blýská se Děti se schovávají za provazem	Blesky, stromy, mraky, provaz, že se za ním schováváme, protože prší, veverka	Ihned po programu

	Listnaté stromy 3 x Domeček z těchto stromů Lesník Veverka	Mrak, bouřka, déšť	Veverka louská oříšky Lesník značí stromy sprejem	Déšť a blesky, veverka louská oříšky, lesník stříká stromy, má sprej, protože jsou staré, aby se mohly pokácet; je tam domečkový strom, když tam někdo chce bydlet	9 dní po programu
Zážitek			Prvky lesnického kontextu		
Ihned po programu			Před programem		
<ul style="list-style-type: none"> – Plody a semena dřevin – šišky na stromě – Lano natažené mezi stromy (za lanem děti) – Déšť 			<ul style="list-style-type: none"> – Obyvatelé lesa (užovka, veverka) 		
9 dní po programu			Ihned po programu		
<ul style="list-style-type: none"> – Déšť – Lesník – stará se o les (značí stromy k těžbě) 			<ul style="list-style-type: none"> – Životní cyklus lesa (semena, mladé a staré stromy) 		
9 dní po programu			9 dní po programu		
<ul style="list-style-type: none"> – Déšť – Lesník – stará se o les (značí stromy k těžbě) 			<ul style="list-style-type: none"> – Profese lesníka jako někoho, kdo se stará o les (značí stromy k těžbě) – Hospodářský cyklus lesa (v určitém věku se stromy pokácí) Obyvatelé lesa (veverka) 		
David	Listnaté stromy 2 x Myslivec	Cesta	Myslivec jde po cestě	Myslivec – chodí tam a hlídá celý les a bydlí v chalupě, jde zrovna do chalupy; ještě strom, strom a to je všechno	Před programem
	Listnaté stromy 2 x Liška	Cesta, mrak, sluníčko	Myslivec a dřevorubec jdou po cestě	Liška, kuna, myslivec a dřevorubec jdou po cestě, hlídají les	Ihned po programu

	Kuna Myslivec Dřevorubec				
	Jehličnatý strom 1 x Lesník	Cesty 3 x	Cesty vedou, každá jinam Lesník chodí po lese a hlídá zvířátka	To žluté je cesta, to červené vede cesta sem, všechno jsou cesty, každá vede jinam a jsou 3, jedna do Kolína, druhá na vlak, třetí do Prahy, lesník hlídá zvířátka a chodí po lese	9 dní po programu
Zážitek Ihned po programu <ul style="list-style-type: none"> – Myslivec hlídá les (MYLNÉ – myslivec x lesník) – Dřevorubec hlídá les (MYLNÉ – činnost dřevorubce) – Zvířata žijící v lese (kuna, liška) 9 dní po programu <ul style="list-style-type: none"> – Lesník hlídá zvířátka (nejspíše proti okusu) 			Prvky lesnického kontextu Před programem <ul style="list-style-type: none"> – Postava myslivce jako někoho, kdo se stará o les (bez ohledu na to, kdo je lesník x myslivec) Ihned po programu <ul style="list-style-type: none"> – Postava myslivce jako někoho, kdo se stará o les (bez ohledu na to, kdo je lesník x myslivec) – Profese dřevorubce jako někoho, kdo těží stromy (bez ohledu na činnost dřevorubce – MYLNÉ) – Obyvatelé lesa (liška, kuna) 9 dní po programu <ul style="list-style-type: none"> – Postava lesníka jako někoho, kdo se stará i zvěř (bez ohledu na to, kdo je lesník x myslivec) 		

Erik	Listnatý strom 1 x Had Vlk	Mraky, déšť, voda (rybníček), tráva	Z mraků prší, vlk se jde napít, had číhá	Vlk v lese, jde se napít, had na něj číhá, je tam voda, z mraku prší	Před programem
	Listnatý strom 1 Jehličnatý strom 1 x (borovice) Hadi 2 x	Obloha, sluníčko, ptáci, voda (rybníček), tráva	Letící ptáci, had se učí plavat	Borovice a normální strom, a tady se had učí plavat, a jsou tu ptáci	Ihned po programu
	Listnatý strom 1 x – s červenou tečkou Lesník – s kloboukem a sprejem	Obloha, tráva	Lesník drží sprej Lesník značí strom	Lesník, tečka na stromě, že ten strom má dřevorubec pokácet, lesník drží sprej	9 dní po programu
Zážitek			Prvky lesnického kontextu		
Ihned po programu			Před programem		
– Stromy v lese (borovice)			– Obyvatelé lesa (had, vlk)		
9 dní po programu			Ihned po programu		
– Lesník - značí stromy k těžbě pro dřevorubce, používá k tomu sprej – dělá tečky na stromě			– Obyvatelé lesa (had) – Stromy v lese (borovice)		

				9 dní po programu <ul style="list-style-type: none"> – Profese lesníka jako někoho, kdo se stará o les (rozhoduje o tom, který strom se pokácí a který ne) Hospodářský cyklus lesa (příprava pracoviště pro dřevorubce)	
Adriana	Jehličnatý strom 1 x (se šiškami) Listnatý strom 1 x Ptáček	Slunce, obloha, voda	Ptáček letí Slunce svítí	Lesík kde svítí slunce, je tam voda, stromy, šišky, vrána	Před programem
	Listnatý strom 1 x Jelen	Obloha, tráva	Jelen hledá strom na okusování	Strom s jelenem, hledá si strom, který by okusoval, nebe a tráva	Ihned po programu
	Listnatý strom 1 x Jehličnatý strom (nejspíše) 1 x Houba	Obloha, tráva	Houba roste	Stromy s nebem a houbou, houba pomalu roste	9 dní po programu
Zážitek Ihned po programu <ul style="list-style-type: none"> – Zvěř žijící v lese (jelen) – Okusování stromů zvěří 				Prvky lesnického kontextu Před programem <ul style="list-style-type: none"> – Životní cyklus lesa (semena, mladé a staré stromy) – Obyvatelé lesa (vrána) 	

9 dní po programu – Žádný			Ihned po programu – Vliv zvěře na les (okus) – Obyvatelé lesa (jelen) 9 dní po programu Žádný		
Filip	Jehličnatý strom 1 x Tužka (velikosti stromu) Oheň Bomby	Obloha	Bomby vybuchly, v lese hoří	Tužka v lese na kreslení, strom a bomby, aby vybuchly, když tam někdo jde, dali je tam zloději, oheň v lese	Před programem
	Eliška Pokácený strom	Obloha (mraky), duha	Eliška stojí Strom leží – je pokácený	Duha, Eliška stojí, pokácený strom od dřevorubce, mraky	Ihned po programu
	Jehličnatý strom 1 x Oheň Bomby Lesník	Rámeček kolem celého obrázku	Lesník pracuje v lese Zloděj hodil do lesa bomby V lese hoří	To jste vy (autorka práce) – lesník, pracuje v lese, bomby – hodil je tam zloděj – oheň na stromě	9 dní po programu

Zážitek Ihned po programu <ul style="list-style-type: none"> - Dřevorubec (pokácený strom) - Eliška v lese 9 dní po programu <ul style="list-style-type: none"> - Lesník – stará se o les (pracuje v lese) 		Prvky lesnického kontextu Před programem <ul style="list-style-type: none"> - Jiný fenomén (lesní požár způsobený výbuchem bomb, zloděj) Ihned po programu <ul style="list-style-type: none"> - Profese dřevorubce, jako někoho, kdo těží stromy (pokácený strom) 9 dní po programu <ul style="list-style-type: none"> - Profese lesníka, jako někoho, kdo se stará o les (pracuje v lese) - Jiný fenomén (lesní požár způsobený výbuchem bomb, zloděj) 			
Sára	Sára Listnatý strom 1 x Jehličnatý strom 1 x (se šiškami) (smrk a borovice - MYLNÉ) Kytička	Obloha, sluníčko, vysoká tráva	Sára stojí v trávě u stromu Svítil sluníčko	To jsem já v travičce, a smrk, a je tam ještě borovice a tráva, a svítí sluníčko a je tam kytička	Před progra mem
	Duha Strom listnatý	Obloha, tráva, mráček, déšť	Z mraku prší (Rostou kytičky)	Duha, prší, je tam tráva, rostou tam kytičky	Ihned po progra mu

	Listnatý strom 1 x (s vakem se šiškami) Jehličnatý strom 1 x (se šiškami) Vrána	Sluníčko, obloha, tráva	Ptáček letí (Pán hlídá les)	Sluníčko, mrak, vrána, šišky a strom, a je tam pán a hlídá ten les	9 dní po programu
Zážitek Ihned po programu – Déšť 9 dní po programu – Vak se šiškami na stromě – /pán hlídá les/			Prvky lesnického kontextu Před programem – Životní cyklus lesa (semena, mladé a staré stromy) – Stromy v lese (smrk, borovice – MYLNÉ – 1 listnaté) Ihned po programu – Žádný 9 dní po programu – Obyvatelé lesa (vrána) – Profese trhače semenného materiálu lesních dřevin (vaky na stromě) – Profese lesníka jako někoho, kdo se stará o les /pán hlídá les/		
Dominik	Listnatý strom 1 x Jehličnatý strom 1 x (se šiškami)	Sluníčko, obloha, tráva	Žádná	Smrk, listnatý strom, sluníčko a mrak, nic se tam neděje	Před programem

	Jehličnatý strom 1 x Listnaté stromy 3 x (dle komentáře) Lano natažené mezi stromy	Sluníčko, obloha, tráva	Žádná	Stromy jeden jehličnatý tamty listnaté, a lano jak jsme po něm chodili, tráva, sluníčko a nebe	Ihned po programu
	Listnatý strom 1 x Jehličnatý strom 1 x	Sluníčko, obloha	Žádná	Stromečky, sluníčko, nebe; to je takový jehličnatý a listnatý strom	9 dní po programu
Zážitek			Prvky lesnického kontextu		
Ihned po programu – Lano natažené mezi stromy			Před programem – Životní cyklus lesa (semena, malé a velké stromy) (šišky na stromě)		
9 dní po programu – Žádný			Ihned po programu – Žádný		
9 dní po programu – Žádný			9 dní po programu – Žádný		
Lukáš	Jehličnaté stromy 3 x Anakonda Chaloupka	Sluníčko, mráčky, ptáčky, tráva	Ptáci letí (Myslivec bydlí v chaloupce)	Ptáci, anakonda v lese, myslivec bydlí v chaloupce	Před programem

	Listnaté stromy (nejspíše) 3 x Lano mezi nimi Had Domeček	Sluníčko, ptáček	Had chce vylézt na strom (Pan hajný se v chaloupce chystá řezat stromy)	Sluníčko a ptáček, domeček a tam se připravuje pan hajný, že bude řezat stromy, had chce vylézt na strom	Ihned po progra mu
	Jehličnatý strom 1 x (s hnízdem) Chaloupka Hajný Houba	Sluníčko, obloha, ptáčci	Hajný bude kácet strom	Panáček – pan hajný – a houba, chce pokácet strom, protože mu tam strašně vadí, chce tam mít místo, je to jeho chaloupka; na stromě je hnízdo ptáčka	9 dní po progra mu
Zážitek			Prvky lesnického kontextu		
Ihned po programu			Před programem		
<ul style="list-style-type: none"> – Lano natažené mezi stromy – Lesník – stará se o les /hajný se chystá na kácení stromů/ 			<ul style="list-style-type: none"> – Obyvatelé lesa (anakonda) – Postava myslivce, který bydlí v chaloupce (bez ohledu na lesník x myslivec) 		
9 dní po programu			Ihned po programu		
<ul style="list-style-type: none"> – Lesník – stará se o les (Hajný se chystá na kácení stromů) 			<ul style="list-style-type: none"> – /Profese lesníka (hajného) jako někoho, kdo se stará o les (kácí stromy)/ 		
			9 dní po programu		
			<ul style="list-style-type: none"> – Postava lesníka (hajného) jako někoho, kdo se stará o les (kácí stromy) – Hospodářský cyklus lesa (lesník rozhoduje, co se v lese pokácí) 		

Eliška Ž.	Jehličnatý strom 2 x (smrk, s padajícími šiškami) Ptáčci	Sluníčko, mrak, tráva, ptáčci	Ptáci letí, šišky padají ze stromů	Ptáčci, sluníčko, stromy – smrk, mrak	Před progra mem
	Tonička Jehličnatý strom 2 x Lano mezi stromy	Děšť, tráva	Prší na Toničku, Tonička se usmívá, jde po laně	Tonička jde s lanem s otevřenýma očima, prší, stromy jsou dědečci	Ihned po progra mu
	Jehličnatý strom se šiškami Hříbečky	Mrak, sluníčko	Žádná	Hříbečky, jehličnatý strom	9 dní po progra mu

Zážitek

Ihned po programu

- Lano natažené mezi stromy (chůze podél lana)
- Děšť

9 dní po programu

- Žádný

Prvky lesnického kontextu

Před programem

- Stromy v lese (smrk)
- Životní cyklus lesa (šišky padající ze stromu)

Ihned po programu

- Životní cyklus lesa (stromy dědečci)

9 dní po programu

- Životní cyklus lesa (šišky)

Tomáš	Listnaté stromy 9x (nejspíše 10 x) Pán	Sluníčko, obloha	Pán hlídá stromy	Pán hlídá, aby někdo nezničil stromy, jsou tam stromy, sluníčko, nebe	Před progra mem
	Jehličnatý strom 1 x Lesník	Obloha, déšť, tráva	Lesník se stará o stromy Tráva roste	Pan lesník, stará se o stromy, jsou tam stromy a prší tam a roste tráva	Ihned po progra mu
	Srnka Jehličnatý strom 1 x Lesník	Obloha, tráva	Lesník hlídá stromky Srnka chce stromek sníst	Strom, lesník – dívá se, aby nešly srnky a neokusovaly stromky, to je srnka, ta chce sníst strom	9 dní po progra mu

<p>Zážitek</p> <p>Ihned po programu</p> <ul style="list-style-type: none"> – Lesník – stará se o les – Déšť <p>9 dní po programu</p> <ul style="list-style-type: none"> – Lesník – stará se o les (hlídá les před okusem) – Zvíře žijící v lese (srnka) – Okusování stromků zvěří 	<p>Prvky lesnického kontextu</p> <p>Před programem</p> <ul style="list-style-type: none"> – Profese lesníka jako někoho, kdo se stará o les (pán hlídá, aby někdo neničil stromy) <p>Ihned po programu</p> <ul style="list-style-type: none"> – Profese lesníka jako někoho, kdo se stará o les (stará se o stromy) <p>9 dní po programu</p> <ul style="list-style-type: none"> – Profese lesníka jako někoho, kdo se stará o les (hlídá proti okusu) – Vliv zvěře na les (okus) – Obyvatelé lesa (srnka)
---	--

PŘÍLOHA B: Souhlas s využitím kresby mého dítěte pro účely bakalářské práce

Vážený rodiče,

ráda bych Vás požádala, zda mohu využít kresby Vašeho dítěte pro účely tvorby praktické části mé bakalářské práce s názvem Lesní pedagogika a její vliv na děti předškolního věku.

Jsem studentkou 3. ročníku Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci, obor speciální pedagogika předškolního věku.

K mé pracovní náplni patří i provádění programů lesní pedagogiky, proto jsem se rozhodla na toto téma zaměřit i svou bakalářskou práci. Lesní pedagogika je určitý druh environmentálního vzdělávání – výchova k udržitelnému rozvoji, kdy děti po lese provází lesníci a formou prožitku je seznamují s lesem, užitky, které les člověku přináší, a svojí prací.

Praktická část BP bude probíhat takto: děti dostanou za úkol představit si les, co v něm roste, žije, koho tam mohou potkat a svoji představu nakreslit. Poté absolvují program lesní pedagogiky přímo v lese. Po programu budou mít opět nakreslit obrázek lesa. Potřetí budou kreslit ještě zhruba týden po provedení programu lesní pedagogiky. Poté budou všechny tři obrázky vyhodnoceny analyzovány z pohledu figura – pozadí – interakce (dle metodiky Činčery, aj. 2010) – zda se obrázky po programu lesní pedagogiky nějak změnily a jestli tedy dle obrázků patrné, že program dětem něco přinesl nebo ne.

Pochopení obrázků bude doprovázeno krátkým pohovorem s dětmi, které vysvětlí, co nakreslily a proč.

Děkuji Vám za vstřícnost.

Zuzana Jankovská

Souhlasím s využitím kreseb mého dítěte pro účely tvorby výše uvedené bakalářské práce.

Jméno dítěte:.....

V Poděbradech, dne.....

Podpis:.....

Využití kresby jako prostředku evaluace programu na rozvíjení environmentální senzitivity mladších dětí

Jan Činčera, Magdaléna Komárková, Envigogika 2010/V/2 – Recenzované články/ Reviewed Papers, Publikováno/Published 30. 12. 2007

PŘÍLOHA C: Ukázka dětských kreseb

Obr. 1: Teri, kresba před programem: „ Sob a snih a polární záře a smrky“

Obr. 2: Teri, kresba ihned po programu: „Lesník říká srdce, že nemůže na stromky, na ty malý za ohrádkou; budka pro ptáky; lesník má fousy“

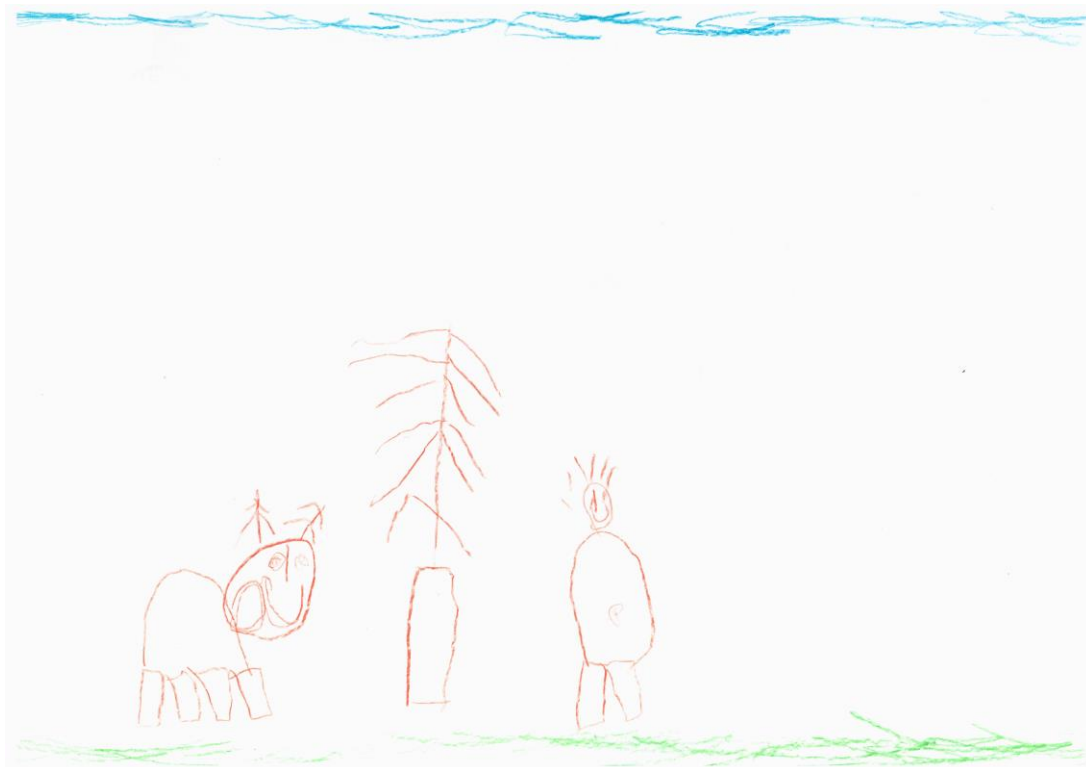
Obr. 3: Teri, kresba 9 dní po programu: „Ptáček sype ze stromu konfety, našel je na zemi, krabičky od konfet, sype konfety, protože se mu narodila malá ptáčátka, smrky v lese“

Obr. 4: Tomáš, kresba před programem: „Pán hlídá, aby někdo nezničil stromy, jsou tam stromy, sluníčko, nebe“

Obr. 5: Tomáš, kresba ihned po programu: „Pan lesník, stará se o stromy, a prší tam a roste tráva“

Obr. 6: Tomáš, kresba 9 dní po programu: „Strom, lesník – dívá se, aby nešly srnky a neokusovaly stromky, to je srnka, ta chce sníst strom“